

CUMHURİYET DÖNEMİNDE YAŞANAN KURAKLIK FELAKETLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Necmi UYANIK*
Muhammed SARI**

Özet

Cumhuriyet döneminde yaşanan en önemli kuraklık 1928 yılında meydana gelmiştir. Bu kuraklığın en etkili olduğu saha ise İç Anadolu olmuştur. Bu bölge halkının çoğunlukla ziraatle meşgul olması, kuraklıktan etkilenme oranını artırmıştır. Nitekim bu kuraklıkla birlikte, çoğu aile yiyeceksiz kalmış ve bu yüzden bir kısmı yerlerini terk etmişlerdir. Hatta bazı bölgelerde ölüm olayları bile meydana gelmiş olduğundan hükümet, bu yörelerin halkına Hilâl-i Ahmer (Kızılay) ve Ziraat Bankası vasıtasıyla yardımda bulunmuştur. Bu yardımlar sayesinde halk rahat bir nefes alabilmiş ve özellikle Ziraat Bankasının borçları erteleme sayesinde üretici durumlarına devam edebilmişlerdir.

Anahtar Kelimeler

Kuraklık, Kıtılık, Hilâl-i Ahmer, Yardım

AN ANALYSIS OF THE DROUGHT DISASTERS IN THE PERIOD OF REPUBLIC

Abstract

The most important drought in the period of Republic occurred in 1928. The Central Anatolia Region was the most affected area by this drought. Dealing with the agriculture by most of the citizens of this region increased the exposure ratio from the drought. Because of this drought, many families exposed to lackness of food and drink and some of them abandoned their places. Even some death incidents occurred in some areas and the government helped the people of these regions by means of Hilal-i Ahmer and Agricultural Bank. Thanks to these helps, the public was able to breathe a sigh of relief and especially thanks to the debt suspension of Agricultural Bank, they were able to continue their agricultural life.

Key Words

Drought, Famine, Hilal-i Ahmer, Help

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. necmiuyanik@hotmail.com

** Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Doktora Öğrencisi. m.sari@hotmail.com

GİRİŞ

Kuraklık, bitki hayatının ve daha doğrusu toprağa bağlı hayatın, gelişme olanaklarının kısıtlandığı bir doğal yaşam ortamıdır¹. Ekonomisi daha çok toprak ürünleri üzerine dayanan Türkiye'nin, tabiat tarafından hassas bir şekilde çizilmiş olan yağış karakteri, birçok seneler yurt ekonomisinin sarsılmasına, çiftçinin büyük sıkıntılar çekmesine sebep olmuştur². Bu sıkıntıların başında, halkın uzun seneler çekmek zorunda kaldığı kıtlık felâketi gelmektedir. Bu tür felâketlere Türk tarihinin her safhasında tesadüf etmek mümkündür.

Tarihte kıtlık seneleri diye bilinen seneler ya vakitsiz yaşanmış, ya da şiddetli soğukların ve kuraklığın neticesi olarak görülmüştür. Buna mukabil mahsulü tamamen değilse bile, % 30, % 40 ve hatta bazen % 50'den fazla azaltan soğuk, kuraklığa veya daha genel bir tabir ile gayrimüsait senelere daha sık tesadüf edilmektedir. 1845, 1874, 1887 ve 1928 senelerini birinciye ve 1935, 1939, 1942 ve 1945 senelerini de ikinciye örnek olarak verebiliriz³. Ancak bu tür kıtlık seneleri daha çok yağış azlığından, yani kuraklıktan kaynaklanmıştır. Bu tür iklim şartlarının etkisi ise en çok İç Anadolu vilâyetlerinde görülmüştür. Orta Anadolu'da kuraklık ve kıtlık o kadar etkili olmuştur ki, masallara ve destanlara girerek herkes kuraklık ve kıtlığın ne olduğunu bilir hale gelmiştir⁴. Hiç şüphesizdir ki Anadolu, tarih boyunca büyük kuraklık ve kıtlıklar yaşamıştır. Bunlardan Osmanlı döneminde olanlarından bazıları yazılmıştır. Bu sıkıntılı yıllar, halkın içinden yetişen ozanları dokunaklı feryatlarla dile getirmişlerdir. Buna örnek olarak, 1845 kuraklığı Kayserili bir ozan tarafından "*erdi bu kıtlığa nice çok diyarlar-cümlesinden ehven oldu bu civar*"⁵, şeklinde dile getirilmiştir.

Yaşanan kuraklıklar içerisinde en tesirli olanı 1874 yılında meydana gelmiştir. 1873 yazı Orta Anadolu'da kurak geçince, o yıl az mahsul toplanabilmişti. Buna karşılık, sonbahar aşırı yağışlı, kış ise bütün ülkede fevkalade sert geçmiştir. İstanbul'da bile Haliç'i buzlar tutmuştu. Orta Anadolu'da yoğun kar ve don yüzünden yollar aylarca kapalı, yüzlerce köy ise mahsur kalmış, hatta bazen kar kalınlığı telgraf direklerinin boyuna ulaşınca haberleşme imkânları da kesilmiştir.⁶ Bunun neticesinde pek çok kişi ya ölmüş, ya da buldukları yerleşim yerini terk ederek kendilerine yeni hayat sahaları aramaya başlamışlardır. Öyle ki, 1874 yılında meydana gelen korkunç kıtlık hakkında birçok halk şairi destanlar meydana getirmişlerdir. Bu destanlarda halkın o zamanki

¹ Nihat Uluocak, "Kuraklık ve Kurak Bölgelerin Özellikleri", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri B*, Yıl: 1974, S. 2, s.135.

² Umrân Emin Çölaşan, "Kuraklık ve Memleketimiz", *İktisadi Yürüyüş*, 6 Temmuz 1945, Yıl: 6, C. 6, S.133, s.9.

³ Nejat Berkmen, "Orta Anadolu'da Kuraklık", *Türkiye Cumhuriyeti Tanım Bakanlığı Dergisi*, Ocak 1948, Yıl: 2, S.4, s.8.

⁴ Şevket Raşit, "Kuraklık ve Kıtlık", *Dönüm*, Haziran 1935, S.36, s.11.

⁵ Cahit Öztelli, "Halk Şiirinde Tarihi Kıtlıklar ve Kuraklıklar", *Hayat Tarih Mecmuası* (Tarih ve Edebiyat Mecmuası), Temmuz 1974, Yıl:10, C.2, S.7, s.31.

⁶ Sinan Kuneralp, "Orta Anadolu'da Kıtlık (1873-1875)", *Tarih ve Toplum*, Nisan 1990, S. 76, s. 54.

muzdarip ruhu, perişan hâli, samimi bir dille ifade edilmiştir⁷. Bu tarihten sonra ise, bilhassa 1928 yılında Orta Anadolu'da meydana gelen kuraklığın tesirleri büyük olmuştur. Bu tesir 1930'lu yıllarda dahi sürmüştü, bu tarihlerde Karadeniz de dâhil olmak üzere pek çok bölgeyi etkisi altına almıştır.

A. KURAKLIĞIN SEBEPLERİ VE TESİRLERİ

Prof. Gassner ile Prof. Christiansen-Weniger ağaç kütüklerinden yaptıkları araştırmalarda, 1928 yılından bu yana olan tarihlerdeki kıtlık veya fena mahsulle, yağışsızlığın sebep olduğunu ortaya koymuşlardır⁸. Yağışın en az düştüğü bölge olan Orta Anadolu, doğal olarak bu durumdan en çok etkilenen bölge olmuştur. Her ne kadar yağış azlığı burada kıtlıklar meydana getirmişse de, yaşanan kuraklığı sadece bu etkene bağlamak doğru olmayacaktır.

Uygulanmakta olan ziraat tarzının da kuraklığın şiddetini arttırmada büyük tesiri olmuştur. İlmî bir incelemeye dayanmamakla birlikte, çiftçilerin bilgilerine, kanaatlerine ve yüzeysel bir bakışla bile görülen duruma göre, bu ovadaki topraklar ziraate gayet elverişliydi. Örneğin Beyşehir Gölü'nün açılmasından evvel tarlalar, çok düşük bir verimdeyken sulama sayesinde bire on, hatta yirmi ürün vermekteydi⁹. Yine Kırşehir ve Aksaray'da kuraklıktan en çok etkilenen köylerin bir kısmı, Kızılırmak'a sahil olan köylerdi. Doğal olarak buralarda kuraklıktan çatlama ve mahsulleri yanmış tarlaların bulunması büyük bir tezat oluşturmaktaydı. Öyle ki, Kızılırmak'ın kendi tabii seviyesiyle sulayabildiği yerlerdeki mahsuller gayet iyi durumdaydı¹⁰. Buradaki en büyük eksiklik, çiftçinin bu tür su kaynaklarını kullanma zahmetinde bulunmaması ile, gökten düşecek yağmurlardan medet bekler hale gelmiş olmasıdır.

Nitekim Konya'nın kuraklıktan en muzdarip bir nahiyesinde dört yüz haneli, fakat çobanlık yüzünden yarı yarıya terk edilmiş ve kuraklık yüzünden de tamamıyla harap olmaya mahkûm gibi duran Obruk Köyünün kenarında, yüzeyi yerden on metre alçakta ve suyunun derinliği 130-140 metre arasında olan, içerisinde yaklaşık 7.000 metreküp su bulunduran volkan gölü bulun-

⁷ Çekildi pınardan tükendi mâ'lar
Lodos yeli bulutları kovalar
Rahmetten müberrâ oldu havalar
Tutuştı diğerler büryan içinde

O zaman bir hırsır düştü insana
Çok gavga kıldılar âb-ı revana
Çıkmaz oldu zahireler meydana
Bulunmazdı sevkî sultan içinde

Acayıptır hele dünle bu sözü
Bahar geldi gövermedi yeryüzü
Hazret-i lemyezel bununla bizi

Terbiye eyledi bir an içinde. "Aksaray Folklorunda Yapraklar Aksaraylı Bir Halk Şairinin Dilinden 1290 Kıtığı", **Hasandâğı**, Ağustos 1952, Yıl:2, S.12, s.4.

⁸ Nejat Berkmen, **agm.**, s.8.

⁹ Leon Robinowicz, **Nüfus Meselesi**, (Çeviren: Alaettin Cemil), İktisat Matbaası, Ankara 1930, s.353.

¹⁰ **Age.**, s.354.

yordu. Ancak bu su, birkaç çiftçinin hayvanının sulanmasından başka işe yaramıyordu.¹¹ Sulama kaynaklarından faydalanılmaması neticesinde bütün kurak bölgeler, ağaçtan mahrum bir hâle gelmişti. Bu sebeple çiftçi; ev, ahır ve basit ziraat aletleri yapacak keresteden, yemek pişirmek ve kışın ısınmak için gerekli yakacak odundan mahrumdu. Odun yerine sığır gübresinden yapılmış tezeği yakmakta olduğundan, tarlaları gübresiz ve toprakları da verimsizdi.¹² Verimsiz kalan bu toprakların yanına, bir de çiftçinin ziraattaki yanlış usulleri eklenince tehlike bir kat daha artıyordu.

Bu süreçte sıkıntıyı meydana getiren ziraat tarzından biri, çiftçilerin genellikle ziraatlarını arpa ve buğdaya dayandırmaları olmuştur. Bunun yanında, mısır ve darı gibi yaz mahsulü ekilmiyordu.¹³ Öyle ki, çiftçilerden çoğunun ziraata elverişli ortalama kırkar dekar arazisi ve birer çift cılız öküzü bulunuyordu. Bu arazinin yarısı kara nadas halinde 1-2 yıl dinlendirilir, diğer yarısı da ekilerek, hava uygun giderse 1.200 kilo kadar buğday kaldırılabilirdi. Bu buğdayın 360 kilosunu diğer yılın tohumluğuna, 840 kilosunu ise en az beş nüfuslu ailesinin ekmeçlik ihtiyacına ayırıyordu. Hâlbuki bu ailenin yalnız katıksız ekmeği için 1.095 kilo buğdaya ihtiyacı oluyordu. Bir yetersiz yıllık ziraî üretim, kuru ekmeğini bile karşılamayan bu gibi ailelerin erkeklerini, gücü yetenlerinin, eksik ekmeğini tamamlamak, giyeceğini sağlamak, hükümete olan vergisi ve tüccara olan borcunu ödeyebilmek için, zaten iş buhranı içinde olan şehir ve kasabalara akın ederek işçilik yapmaya mecbur bırakıyordu¹⁴. Kurumsal bir teşkilatlanma gerçekleştirilebilseydi, en azından emeğin inisiyatif açısından çiftçinin ayakta kalması yolunda önemli bir alt yapı sağlanmış olabilirdi.

Çiftçinin ziraat iktisadına ait teşkilatsızlığı, kuraklığın vahametini artırıcı bir etken olmuştur. Üretim kooperatifleri, ziraat birlikleri, ziraî itibar sandıkları ve teşkilatları ile hatta daha basitleri ve ilkelleri olmuş olsaydı, belki de bu kuraklıktan çiftçiler daha az etkilenenecekti. Hiç olmazsa kaybettikleri yiyeceklerini, tohumluklarını kendi kendilerine temin etmiş olurlardı. Örneğin Aksaray valisinin 1927 yılında imece usulü ile bir miktar ziraatta bulunması, seksen bin liralık bir sermayenin teminini sağlamıştı¹⁵. Fakat çiftçi bu tür imece usullerini uygulamazken, inekleri ve çift öküzleri, otsuz, yemsiz, samansız ve bakımsızdı. İyi damızlık boğası yoktu. Bu sebeple inekleri sütsüzdü. Çift öküzleri değil demir pulluğa, kara sabanı bile çekemeyecek derecede küçük ve cılızdı. Yine çiftçi toprağı iyi işleyen ve mahsulü çabuk ve ucuz eken orak, harman temiz-

¹¹ Age., s.355.

¹² Zhni Derin, "Küçük Çiftçilerimizin Zirai Dertleri; Tarım Bakanlığının Küçük Su İşlerine Ait Hayırlı Bir Teşebbüsü ve Bu İşte Muvaffak Olma Şartları", **Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Nisan 1952, S.146, s.93.

¹³ Leon Robinowicz, age., s.357.

¹⁴ Zhni Derin, agm., s.93.

¹⁵ Leon Robinowicz, age., s.358.

leme ve ayırt etme işlerini temin eden yeni aletlerden mahrumdu¹⁶. Bununla birlikte, 1928 yılı kuraklığının etkisini çoğaltan sebeplerden birisi de hem çiftçinin yeterli sermayeye sahip olmaması, hem de toprağı derinden işleyecek modern tarım aletlerinin bulunmamasıydı¹⁷. Bu sebeple hükümet, kuraklıktan sonra artık eski sabanların yerine daha modern pullukların getirilmesi ve toprağın daha iyi işlenerek, bu gibi zararlardan en az kayıpla kurtulmak istemiş ve bunun için de bir kanun dahi hazırlanmıştı. Bu pullukların dışarıdan değil içeride üretiminin sağlanarak temin edilmesi de kararlaştırılmıştır¹⁸. Fakat buradaki en önemli sorun, çiftçinin modern tarım aletlerine sahip olmamasının yanında, bu tarım aletlerini değerlendirecek bilgidен de mahrum kalmasıdır.

O dönemde çiftçi, kendini kalkındırarak olan yeni ziraat usullerini bilmemekte birlikte bu usulleri kendine öğretecek rehberden mahrum durumdaydı. Bildiklerini tatbik edecek enerjilerini kaybetmişlerdi¹⁹. Diğer taraftan ihtiyacı nispetinde krediden de mahrumdu. Ziraat Bankasından sağlayabildiğı az bir miktar parayı ziraat üretiminde kullanamamaktaydı. Yine mahsullerini değerlendirecek satıcıya kadar depo edecek, bir elden taşıyıp kıymetli fiyatla satacak ve dünya piyasalarından haber alacak vasıtalarından mahrumdu. Bu yokluk, 1928 yılındaki kuraklıkla birlikte iyice açığa çıkmış ve çiftçinin yüzü gülmez hale gelmişti. Bu kuraklık Konya, Aksaray, Yozgat, Kırşehir, Eskişehir ve Afyon gibi vilâyetlerde etkili olmuş ve ilk anda nüfusun yaklaşık beşte biri üzerinde etkisini göstermiştir.

Kuraklıktan etkilenme oranının az gibi görünmesine rağmen etkisi çok şiddetli olmuştur. Bunun nedeni ise, kuraklıktan önceki iki senenin kısmen kurak gitmesi ve 1928 yılı kışının şiddetli geçmesinden çiftçilerin alacakları mahsule güvenerek mevcutlarını hayvanlarına harcamaları yüzünden ambarları ve sermayeleri bakımından zayıf durumda kalmalarıdır²⁰. Bu durumun neticesinde, üretimde müthiş bir azalma baş gösterdiğinden devlet dışarıdan buğday ithal etmek zorunda kalmıştır. Bu sadece olayın ekonomik boyutunu teşkil ederken, toplumsal anlamda pek çok kişi ekme bulamaz hale geldiğı gibi açlıktan ölenler dahi olmuştur.

B. KURAKLIĞIN DEVLETE VE HALKA VERDİĞİ ZARAR

Eskiden beri kıtlıklar çok mühim değişikliklere sebep olmuş, bilhassa insan sağlığı üzerinde sıtma gibi hastalıklara neden olmuştur. Ayrıca bu kuraklık

¹⁶ Zihni Derin, *agm.*, s.93.

¹⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İçtima: II, C.XII, Ankara (tarihsiz), (Ziraat makinelerinde ve ziraatta kullanılan mevadî müştaile ve muharrike ile müstahzaratı kimyeviye nin rüsumu hakkındaki kanunu tadil edici 1/498 numaralı kanun lâyihası ve İktisat, Adliye ve Bütçe Encümenleri mazbataları), s.1,2.

¹⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İçtima: III, C.XX, Ankara (tarihsiz), (Pulluk ve saire için bir sermaye tesisi hakkında 1/709 numaralı kanun lâyihası ve İktisat ve Bütçe Encümenleri mazbataları), s.1.

¹⁹ Zihni Derin, *agm.*, s.93.

²⁰ Leon Robinowicz, *age.*, s.350.

yüzünden pek çok göç hareketi de yaşanmıştır²¹. Örneğin 1928 senesinden başlayarak 4 sene zarfında Konya Ovasında kuraklığın devam etmesi, köylülere pek aciz ve perişan bir hale düşürmüş ve hatta bazı köyler ahalisinden bir kısmı, başka yerlere göç etmek mecburiyetinde kalmışlardır²². Ancak bu göç hareketi 1928 kuraklığında daha öncekilere nazaran geniş boyutlu olmamıştır. Bununla birlikte, burada yaşamak zorunda kalan insanlar, su problemi başta olmak üzere pek çok sıkıntıya maruz kalmışlardır.

Kuraklık olduğu vakit, ülkedeki su rezervleri azalmış, tarımdaki verimlilik tehlikeye girmiş ve insanlar büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardır²³. Bilhassa 1928’de yaşanan kuraklık halk üzerinde olumsuz pek çok tesir yapmıştır. Özellikle İç Anadolu’nun tarım bölgesi olması ve kuraklığında etkisini burada göstermesi bu tesirin derecesini katlamıştır. Çünkü yağış neredeyse bu senelerde hiç düşmemiştir. 1928 kışı fevkalâde kurak gitmişti. Senenin böyle kış zamanına tesadüf etmiş olması nedeniyle Beyşehir Gölü’nde su hacminin daha fazla olmasını gerektiriyordu. Hâlbuki gölün seviyesi daha aşağı düşmüştü. Beyşehir Gölü’nün suyunu kanallara veren kapağın radyesi 1124 rakamındaydı. Şebekeye muntazam ve tam su verebilmek için Beyşehir Gölü’nün seviyesi bir buçuk metre yüksek olması gerekiyordu. Yani 1125 buçuk olması lâzımdı. Hâlbuki birbirini müteakip kuraklıklar neticesi olarak su kâfi gelmemiştir. Bunun neticesi olarak suyun seviyesi mütemadiyen, 1927’den beri düşmüştü. 1933 senesi kışın kurak gitmesi neticesinde böyle bir safhaya inmişti ki, artık kapaklardan su akamayacak bir vaziyet hâsıl olmuştu²⁴. Bu durum ise pek çok sahada etkisini göstermiştir.

Bu senelerde hüküm süren kuraklık ile su dağıtımının fennî bir şekilde yapılması yüzünden, Beyşehir Gölü suyunun alçalmış olması ve bu sebeple şebeke dâhilinde bulunan arazinin tamamen sulanamaması, idarenin geliri arasında mühim bir yekûn teşkil eden sulama ücretinin, ehemmiyetli bir surette azalmasına sebep olmuştu²⁵. Gelirin azalmasının yanında, suyun yeterli miktarda tarım arazisine dağıtılamaması da ayrı bir sorun teşkil etmişti. Nitekim 1928 yılında, beklenen mevsim yağmurları yağmadığı için tarlalarda henüz teşekkül etmiş olan buğday ve arpa başakları, alev gibi esen rüzgârların karşısında yanıp kavrulmuştu. Yağmur mevsimi geçmiş, bu suretle kuraklık, acı bir gerçek olarak ortaya çıkmıştı. Köylü bu felâket karşısında ne yapacağını şaşır-mış, bu arada, zahire ve hayvan yemi fiyatları yükselmiş, bakımsızlıktan dola-

²¹ Ali Numan, “İklim ve Beşeriyet”, *Halkevi*, 30 Ekim 1932, S. 3, s. 7.

²² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, Fevkalâde İctima, C.III, Ankara 1931, (1/97 numaralı Konya ovası sulama idaresinin 1931 senesi bütçe kanunu layihası ve bütçe encümeni mazbatası), s.219.

²³ Celal Er, “Kuraklık”, *Karınca*, Mart 1989, Yıl: 55, S. 627, s. 7.

²⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, İctima II, C.XIII, Ankara 1933, s.42.

²⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, İctima II, C.XIII, Ankara 1933, (Konya ovası sulama idaresi 1933 senesi bütçesi hakkında 1/506 numaralı kanun layihası ve bütçe encümeni mazbatası), s.2,4.

yı, kasaplık hayvan fiyatları da düşmüştü.²⁶ Kuraklığın etkisi, birincisi gelirlerin azalması yönünde, ikincisi ise mahsul ve hayvanların ölümü neticesinde üretimdeki azalma şeklinde kendisini göstermiştir.

a. Gelirlerdeki Azalma

1928 yılında yaşanan kuraklık sebebiyle fiyatlarda bir yükseliş kendisini gösterirken, bunun neticesinde bütçede açık meydana gelmiştir²⁷. Bu yüzden çeşitli vekâletlerin bütçelerini yeniden düzenleme gereği duyulmuştur. Bundan başka, kuraklık bölgesindeki köylünün, "kara gün" için sakladığı altınları da piyasaya sürülmüştür. Bu sebeple, piyasaya fazla miktarda altın arz edildiği için, altın fiyatları da, görülmemiş bir surette düşmüştü. Kuraklık neticesinde, Türkiye'nin buğday açığını kapatmak için, dış piyasalardan buğday ithaline ihtiyaç hâsıl olmuştu. O yıl en çok Romanya'dan buğday ithal edilmiştir²⁸. Görüldüğü üzere kuraklık, aynı zamanda ülkenin ithalat ve ihracat dengesini de etkilemiştir. 1925'te ihracat 192 milyon, ithalât 242 milyon, 1926'da ihracat 182 milyon, ithalât 216 milyon, 1927'de kuraklık zamanına tesadüf ettiği için 192 milyonluk ihracat, 158 milyona inmiştir. İthalât ise 211 milyon olmuştur²⁹. 1928 yılında ise yaklaşık olarak 108 milyon kilo buğday ithal edilmiştir³⁰. Kuraklığın bu tesiri sadece mahsulle sınırlı kalmamıştır. Mesela, Tuz satışı kilo olarak; 1926'da 7. 803. 606, 1927'de (8. 005. 237), 1928'de 7. 116. 887 TL'dir. Buna binaen hâsılat da 300,000 lira kadar bir azalma yaşanmıştır³¹. Bu durumun nedeni ise 1928 senesindeki kuraklıktır. Bu tür felâketler karşısında hükümet, her ne kadar maddî anlamda sıkıntı içine düşse de çiftçileri korumaya yönelik uygulamalara gitmiştir.

Nitekim, 20 Haziran 1931'de Arazi Vergisi Kanunu görüşülürken bu kanunun 5. Maddesi kuraklık ile ilgilidir. Bu maddeye göre; herhangi bir köy veya kasaba veya şehir arazisinin tamamının veya belirli bir bölgesinin mahsulleri sel, dolu, kuraklık, yangın, muzır haşarat veya bulaşıcı hastalıklar gibi fevkalâde arızalar dolayısıyla en az üçte bir derecesinde zayiata uğrarsa, bu suretle zarar gördüğü idarî tahkikatla sabit olanların o seneye ait vergileri, Maliye Vekâletinin müsaadesiyle kısmen veya tamamen silinecekti³². Ancak, silinen bu borçlar ve üretimin düşmüş olması tahminî gelirlerin beklenenden çok az çıkmasına sebep olmuştur.

²⁶ H. Avni Şanda, "Tarih Boyunca Anadolu'da Kuraklıklar", *İstanbul Ticaret Odası Mecmuası*, Ekim 1970 - Aralık 1970, S. 11-12, s.51.

²⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İçtima: II, C.XII, Ankara (tarihsiz), (Millî Müdafaa Vekâleti 1929 senesi bütçesine fevkalâde tahsisat konulmasına dair 1/520 numaralı kanun lâyihası ve Bütçe Encümeni mazbatası), s.1.

²⁸ H. Avni Şanda, *agm.*, s.52.

²⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, Fevkalâde İçtima, C.III, Ankara 1931, s.159. bütün ürünlerdeki ithalat bu şekilde olurken, buğday olarak 1924'te 18 ve 1925'te 19 milyon liralık ithalât, 1926 da 2,5 milyon; 1927'de 868 bin ve kurak senesi olan 1928 de ise beş milyon liralık ithalât yapılmıştı. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İçtima: III, C.XIII, Ankara (tarihsiz), s.14.

³⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İçtima: II, C.XII, Ankara (tarihsiz), s.25.

³¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İçtima: III, C.XIX, Ankara (tarihsiz), s.143-144.

³² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, Fevkalâde İçtima, C.II, Ankara 1931, s.94.

1928 senesi geliri, 11. 228. 000 lira tahmin edilmişti. Fakat bu sene zarfında İç Anadolu'da meydana gelen kuraklık dolayısıyla, bilhassa zahire nakliyatında % 50 derecesinde indirim yapılmasına mecburiyet hâsıl olmuştu. Diğer taraftan aynı sebepten nakliyatın azalması dolayısıyla, bilhassa hafif seyir nakliyatı 800 bin küsur lira kadar azalmış ise de, diğer maddelerde gösterilen yolcu ve sair çeşitli tahsisat da tahmine nazaran mahsus bir fazlalık kaydedilmiş olduğundan, bu eksiklik kısmen telâfi edilmiş ve gelir bütçesi (285.466,07) lira eksik tahsilât ile kapatılmıştı.³³ Ayrıca vergi gelirlerindeki bir azalma da, kara ve deniz boğaz vergilerinde görülmüştür. Buna göre, 1926 senesinde 774.136 lira, 1927 senesinde 799.204 lira ve 1928 senesinde de 697.012 lira tahsilât olmuştu. 1929 senesinde 800 000 lira tahmin edilirken³⁴, 1928 senesindeki hâsılatın azalmasında kuraklığın etkili olduğu şüphesizdir. Devletin gelirini azaltan en büyük sebeplerden bir diğeri, yine kuraklığa bağlı olarak hükümetin sulama ücretlerinde yapmış olduğu tenzilatır.

Hükümet, Orta Anadolu'da ve bilhassa Konya'da senelerce devam eden kuraklığın yaptığı tesiri ve bilhassa 1928'den itibaren hububat fiyatlarının düşüklüğünü göz önüne alarak, ücretlerde indirim yapmıştı. Sulama İdaresi Meclisi tarafından tespit ve hükümetin tasdikıyla tespit edilen ücretler; evvelce her bir dönüm başına muntazam şebekede 80 kuruş alınırken, 30 kuruş indirim yapılarak 50 kuruş ve gayri muntazam şebekede dönüm başına alınan 50 kuruştan da 20 kuruş indirim yapılarak 30 kuruşa indirilmişti.³⁵ Fakat bu indirimler bir işe yaramamış yine de halkın büyük çoğunluğu sulama borcunu ödemekte güçlük çekmiş ve büyük bir kısmı da ödeyememişti.

Sulama ücreti olarak bütçedeki tahmin edilen miktar 139.100 lira olduğu halde, senenin kurak gitmesinden dolayı ziraat taliminden eksik olmakla 106.563 lira 44 kuruş ve aynı sebebe binaen değirmen ve fabrika su ücretinde 250 lira tahminine karşı, 56 lira 4 kuruş olarak tahakkuk etmişti. Böylece kuraklığın tesirinden hayli zarar gören çiftçilerden tahsili tahmin olunan geriye kalan miktara mukabil, ancak 5.072 lira 33 kuruş tahsil edilebilmişti.³⁶ Bu durum, uzun süredir devam eden kuraklıktan her halde müteessir olmuş bulunan sulama sahası çiftçilerinin, hâlâ lâyıkıyla ilerleme sağlayamamış olmalarından kaynaklanmıştı.³⁷ Kuraklığın tesiri sulama alanında görülürken, diğer sahalarda da düşüş olarak kendisini göstermiştir.

³³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, İçtima II, C.XIII, Ankara 1933, (Anadolu - Bağdat demiryolları ve Haydarpaşa liman ve rıhtım idaresinin 1928 senesi hesabı katisi hakkında 1/421 numaralı kanun lâyihası), s.2.

³⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İçtima: III, C.XIX, Ankara (tarihsiz), (1930 senesi hakkında umumi mazbata), s.180.

³⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, Fevkalâde İçtima, C.III, Ankara 1931, s.325-326.

³⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, İçtima II, C.XIII, Ankara 1933, (Konya ovası sulama idaresinin 1928 senesi son hesabı hakkında 1/450 No'lu kanun lâyihası), s.2.

³⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İçtima: III, C.XIX, Ankara (tarihsiz), (Konya Ovası Sulama İdaresinin 1930 senesi bütçesi hakkında 1/644 numaralı kanun lâyihası ve bütçe encümeni mazbatası), s.58.

Orta Anadolu'da 1928 yılı kuraklığından ulaşım da nasibini almış ve ulaşım gelirleri bu yıl azalmıştır³⁸. Gelirdeki bu azalma, diğer alanlarda olduğu gibi hükümetin bu sahada da bir indirimle gitmesinden kaynaklanmıştır. 22 Temmuz 1931 tarihinde Devlet Demiryolları ve Limanları İşletmeleri bütçe kanunu görüşülürken, burada kuraklıkla ilgili olarak 8. madde eklenmişti. Bu maddeye göre, 1928 ve 1929 seneleri zarfında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından muhtaçlara dağıtılmak üzere darlık ve kuraklık muntıklarına gönderilen zahirelerin nakliye ücretiyle, buna bağlı edevat tatili, yükleme, kantariye ve saire ücretleri ve % 75 indirimle nakledilen amelenin nakliye ücreti olarak tahakkuk eden 118.545,71 lira işletme alacaklarının kaydı silinmişti³⁹. Çünkü bu dönemde ürünlerdeki aşırı düşüş çoğu insanın en zarurî ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak duruma düşmelerine sebebiyet vermişti. Bu nedenle de bu yerlere ürünlerin azalmış olmasına bağlı olarak buğday nakliyatı yapılmıştı.

b. Ürünlerdeki Düşüş ve Telefata

Cumhuriyet dönemindeki kuraklıkların en çok tesir ettiği saha İç Anadolu Bölgesi olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından başlamak üzere yaşanmış olan bu kuraklıklar, halkın büyük çoğunluğunun çiftçi olması hasebiyle doğrudan ürünlerin verimini ve buna bağlı olarak da hem vatandaşın yiyecek ihtiyacını, hem de gelir kaynağını teminden mahrum kalmasına sebep olmuştur.

1923 yılı sonlarında Trakya havalisiyle, Konya, Eskişehir, Afyon, Kütahya ve Ankara vilâyet ve kazalarında senenin kurak gitmesi sebebiyle, hububat mahsulü aşırı derecede düşmüştü. Bu sebeple üç dört ay sonra bu bölge halkının zaruret içinde kalmasına kesin gözüyle bakılıyordu. Buna engel olmak için, dışarıdan buğday ve un getirilmesi ve bunun temini içinde gümrük vergisinin kısa bir müddet için kaldırılması öngörülmüştü. Fakat bunun da memleket ekonomisine vereceği zarar düşünülecek, bunun en son tedbir olması uygun görülmüştür. Bunun yerine ihtiyaç duyulan yerlere Müdafaa-i Milliye emrindeki kamyonlarla un ve buğday taşınmasının daha muvafık olduğu düşünülmüştür⁴⁰. Yine 1925 yılında Ziraat Vekâletinden Başbakanlığa gönderilen bir yazıda, 1924 yılı mahsulünün kış nedeniyle zarara uğramış olduğu ve bu sene de devam eden kuraklığın kışlık ekimi zarara uğrattığı ve ilkbaharda da aynı durumla karşılaşmanın yüksek bir ihtimal olduğu göz önüne alınarak, bunun için gerekli önlemlerin alınması istenmiştir.⁴¹ Ancak bu senelerdeki kuraklık 1928 senesine nazaran daha az etkili olduğundan ürünlerin azalması ve çeşitli ölüm v.b. olaylar pek yaşanmamıştır.

1928 senesinde yaşanan kuraklıkta altı vilâyetin (Konya, Eskişehir, Ankara, Aksaray, Afyon, Yozgat) darlık sahasındaki etki, kısmen yemlik, kısmen to-

³⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İçtima: I, C.IV, Ankara (tarihsiz), (Anadolu - Bağdat demiryolları ve Haydarpaşa liman ve rıhtım idaresinin 1928 senesi maliye bütçe kanunu lâyihası ve bütçe encümeni mazbatası), s.10.

³⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, Fevkalâde İçtima, C.III, Ankara 1931, s.308.

⁴⁰ **BCA**; 30.10/ 184.266.1.

⁴¹ **BCA**; 30.10/ 184.266.4.

humluk olmak üzere darlıkta bulunan yaklaşık üç yüz bin nüfus ve elli bin aileyi daha çok etkiliyordu. Bunlardan yaklaşık yirmi bin aile bir sene, sekiz bin aile dokuz ay, yirmi iki bin ailenin ise altı ay darlık çekmesi bekleniyordu. Bunların tohumluk olarak ihtiyaçları ise 16-17 milyon kilo civarındaydı⁴². Ayrıca çiftçinin elindeki mahsullerin değeri de gitgide düşmüştü. 1929 senesine kadar buğdayın her bir Konya kilesi 22 lira ve daha yüksek fiyatta satılmakta iken, hububat fiyatının düşmesi dolayısıyla her bir Konya kilesinin 12 liraya belki daha aşağı fiyata düşmesi köylüyü daha ziyade müşkül ve elim bir vaziyete düşürmüştü⁴³. Bunun yanı sıra İktisat Vekili Şakir Bey'in verdiği bilgiye göre, kuraklıktan sadece hububat değil aynı zamanda pancarda da büyük zararlar görülmüştü⁴⁴. Bu etkiyle birlikte çiftçiler, mahsul yetiştiremedikleri gibi, ellerindeki mahsulün yetersizliğiyle çok acıklı bir duruma düşmüşlerdir.

Bu tarihlerde farklı mıntikalardaki köylerde hiç yiyeceksiz kalan beş on hane bulunmaktaydı. Bunlar kısmen çalışarak, kısmen de komşularının yardımıyla geçinmekteydiler. İçlerinde una ot karıştırarak yiyeceği maddenin miktarını artıranlar vardı. Zararsız otları haşlayıp unla karıştırarak saçta bir nevi pide yapmaktaydılar. Bazı yerlerde de ot yemektedirler. Bunlar köylerin amele, hizmetkâr ve yardımcı kısmını oluşturyordu. Tarlalarda iş bulamadıkları için bu kötü duruma düşmüşlerdi. İçlerinde birçoğu çalışmak üzere başka yerlere gitmişler ve oradan ailelerini geçindirmeye çalışmışlardı. Yine bunlar içerisinde açlıktan ölen olmadığı bildirilmekteydi⁴⁵. Fakat bunun aksine, Babalık gazetesinin 8 Mart 1928 tarihli nüshasında, bu sene kışın çok şiddetli geçtiği ve bazı yerlerde insan ve hayvan ölümlerinin meydana geldiği bildirilmekteydi. Bu yerlerden birisi de Konya'ydı. Bu felakete ilgili şu ifadeler kullanılmıştı:

*“Geçen sene vıla yetin birçok mahallerini yağmursuzluk, kuraklık, seylap, dolu gibi birçok afetler harap etti. Mübarek çiftçilerimizin binbir emekle ettikleri hububat, bu kurutucu felaketlerle tarumar oldu. O kadar ki, çiftçi bazı yerlerde hayvanlarını beslemekten bile a ciz kaldı.”*⁴⁶. Hakikaten 1928 senesinde Anadolu yaylasında kuraklık sebebiyle ot ve saman, ihtiyaçta tamamen evelden anlaşılmış olduğu halde, en mühim hububat mıntikalarından geçen Şark demiryolları mevkesinde ot ve samanlar çürümüş ve bu yüzden Anadolu'da birçok damızlık hayvan mezbalalara sevk edilmişti. Çünkü saman ve otun yükleme ve tahliyesi hem masraflı hem de müşküldü.⁴⁷ Bu nedenle, çiftçilerin en büyük dayanaklarından olan hayvanlarının çoğu ölmüştü. Bu durum, nerdeyse her kuraklık döneminde böyle olmuştur.

⁴² Leon Robinowicz, *age.*, s.359.

⁴³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, Fevkalâde İltima, C.III, Ankara 1931, (1/97 numaralı Konya ovası sulama idaresinin 1931 senesi Bütçe kanunu layihası ve Bütçe Encümeni mazbatası), s.219.

⁴⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İltima: III, C.XX, Ankara (tarihsiz), s.163-164.

⁴⁵ Leon Robinowicz, *age.*, s.359-360.

⁴⁶ Muzaffer Hamid, “Çiftçilere Tohumluk”, **Babalık**, nu: 2742, 8 Mart 1928, s.1.

⁴⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İltima: I, C.IV, Ankara (tarihsiz), (Sirkeci ile Haydarpaşa arasında feribot tesisi hakkında (1/193) numaralı kanun lâyihası ve nafia ve bütçe encümenleri mazbataları), s.4.

Bilhassa çiftçilerin bütün mahsulleri ve hayvanları türlü hastalık, böcek ve zararlı hayvanlardan kuraklık ya da fazla yağmur ve sel, don, dolu, zelzele gibi tabii afetlerden sık sık zarar görmekteydi.⁴⁸ Mesela, 1290 kuraklığı olarak bilinen ve 1874 yılında meydana gelen kuraklık, Ankara ilinin Keskin ilçesinde bir felaket şeklini almış, sığırların % 81'i, koyunların % 97'si ölmüş, 52. 000 kişilik nüfustan 7. 000 kişi göçetmiş, 20.000 kişi ölmüş ancak, geriye 25. 000 kişi kalmıştı⁴⁹. Gerçekten de 1874 kuraklığında en çok zarar gören yerlerden Ankara, Bala, keskin, Kalecik halkı, göç etmiş kalanların ise, ölen hayvanların etlerini, ağaç kabuğu, ot kökleri yedikleri, göçmeye izin verilmediğinden öldükleri bildirilmiştir⁵⁰. Bu tarihten sonraki en büyük kıtlık olan 1928 yılında bu derece olmasa da benzer olaylarla karşılaşmıştır.

Her sene gitgide artan koyun ve diğer hayvanların sayısında, 1928 yılında meydana gelen kuraklık ve şiddetli kış sebebiyle bir ilerleme meydana gelmemiş⁵¹, hatta bu havalideki koyunların kısmen kırılmasına sebep olmuştu⁵². Bu hususta İktisat Vekili Mustafa Rahmi Bey, vekâletin bütçesinin görüşülmesi esnasında, ülke ekonomisinden bahsederek 1928 yılı kuraklığına değinmiş ve *“Ana dolu yaylasının ziraatında tehlikeli vaziyetler ihdas eden yağmursuzluk ve rutubetsizlik, hakikaten ciddiyetle nazarı itibara alacak bir mesele halini almıştır. Geçen sene beş altı vilayetin çiftçileri çok yerlerde ektiği tohumu alamamışlar ve çok müşkül mevkiye düşmüşlerdir ve bunun neticesini de memlekette pahalılık ve diğer ticari sıkıntılar şeklinde görmekteyiz. Son zamanlar kışın tesirâtı ve geçen seneki kuraklık sebebiyle zayıflayan gıda bulamayan hayvana tımızın mühim bir kısmı ölmüştür. Serveti umumiyemizden belki on beş yirmi milyon lira önüne geçmek mümkün iken yapılamaması sebebiyle mahv olup gitmiş”*⁵³ olduklarını ve bunu önlemenin ilk yolu olarak da köylülerin hayvanları için ağıl yaptırmak gerektiği öyle ki, ağılı olan köylülerin hayvanlarından ölenin olmadığını, buna mukabil ağılı olmayınların hayvanlarının ise % 10 ile % 70 arasında telef olduğunu bildirmiştir. Yine aynı sorunla ilgili olarak İktisat vekâleti bütçesi görüşülürken, Aksaray Milletvekili Besim Atalay Bey, burada çiftçilere yönelik bir yatırımın olmadığını ve kuraklıktan etkilenen bu bölge insanına yeterli yardım yapılmadığından bahisle hükümeti şöyle eleştirmişti:

“Yalnız bütçeye baktım, (çiftçileri takviye) diye bir tahsisat aradım, bulamadım. Bunun da sebebi, Vekil Bey'in itiraf buyurdukları veçhile Orta Anadolu'da bazı mıntıklar vardır ki, bugün zaruret içindedir. Koçhisar, Arapsun'dan aldığım telgraflar çok acıklıdır. Davarları % 50, % 30 gitmiş. Daha fazla veya daha noksan ne ise, bir

⁴⁸ Zihni Derin, *agm.*, s.93.

⁴⁹ Umran Emin Çölaşan, *agm.*, s.9.

⁵⁰ Cahit Öztelli, *agm.*, s.32.

⁵¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İctima: I, C.III, Ankara (tarihsiz), s.154,159.

⁵² Leon Robinowicz, *age.*, s.358.

⁵³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İctima: I, C.III, Ankara (tarihsiz), s.245.

zarar var.”⁵⁴ İç Anadolu’da etkisini en şiddetli gösteren kuraklık, diğer bölgelerde de bu bölge kadar olmasa da, etkili olmuş ve oralarda yine aynı şekilde açlık ve sefalet, ürünlerin toplanamamasına bağlı olarak kendisini göstermişti.

1929 yılı Ocak ayında, Malatya Vilayetinden başbakanlığa gönderilen bir yazıdan anlaşıldığına göre, 1928 yılının kış mevsiminin şiddetli geçmesi ve ondan sonra da devam eden kuraklık neticesinde açlık baş göstermiştir. Tabii her ne kadar demiryolları içinde ve yollarda işçi olarak çalışmaktaysalar da, havalar bozuk gittiği için bu işlere ara verilmiştir. Bunun üzerine de, bilhassa Arapkir ve Kemaliye’de açlık had safhaya ulaşmıştır. Bu sebeple vilayet acilen 25.000 liralık bir yardım talebinde bulunmuştur⁵⁵. Yine aynı tarihlerde 2 Haziran 1929’da Trabzon Vilayetinden alınan bilgiye göre, Sürmene, Rize’nin Karaderesi’yle Of’un Baltacıderesi köylerinde yiyecek mısır tanesi bile kalmamış olduğundan halkın açlıktan ot yedikleri ve bu yüzden soygun vakası türü olaylara rastlanmakta ve acilen yardım talebinde bulunulmaktaydı⁵⁶. Bunun yanında 1930 senesinde yine yağış yokluğu sebebiyle Kocaeli’ne bağlı Geyve Kazası ve buraya bağlı 31 köyde kuraklığın etkisi çok fazlaydı. Bu köyler halkı kuraklık sebebiyle tohumluk ve yiyecek zahire elde edemediklerinden Ziraat Bankası’na kendilerine borç vermesi hususunda müracaatta bulunmuşlardı. Aksi takdirde bu yöre halkının geçimlerini sağlamak amacıyla sağa dola dağılacakları bildirilmişti⁵⁷. Bu tarihlerde yaşanan kuraklıkların ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kıtlığın ardından, 1933 yılında İç Anadolu ile Doğu Anadolu ve Karadeniz’in bazı şehirlerinde yeniden açlık baş göstermiştir. Bilhassa Doğu Anadolu’da kışın çok sert geçmesi sebebiyle önemli miktarda hayvan telef olmuştu.

1933 Nisan’ında Erciş, Ahlat, Muradiye gibi yerlerde soğuktan büyük bir sıkıntı yaşanmış olduğundan çok miktarda hayvan telef olmuştur. Bu sıkıntılarla beraber ot, saman ve arpa fiyatlarında gitgide bir artış söz konusu olmuştur. Mesela 13 Nisan’da, ot 4 kuruş, saman 5 kuruş ve arpa’da 5.50 kuruş iken bir gün sonra, ot 5 kuruş, saman 15 kuruş ve arpa da 6 kuruşa yükselmiştir⁵⁸. Aynı tarihlerde Muş Valiliği tarafından gönderilen bir yazıya göre, kışın süreklilik göstermesi ve yağın karlardan dolayı köylü çok büyük bir zarara uğramıştır. Kışın sertliği nedeniyle sonbahar ürünleri donmuş, ilkbahar ziraatı yapılamamış, açlıktan hayvan telefi % 25 derecesine ulaşmıştır⁵⁹. Ayrıca Van ve civarında görülen kuraklık sebebiyle halk büyük sıkıntılar çekmiş, hatta yiyecek yokluğundan otlarla beslenmek zorunda kalmışlardır. Bunun yanı sıra hayvanları da birer birer telef olmuştur. Öyle ki, Van merkez ve civarında

⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İçtima: I, C.III, Ankara (tarihsiz), s.248.

⁵⁵ BCA; 30.10/ 120.858.2.

⁵⁶ BCA; 30.10/ 120.858.4.

⁵⁷ BCA; 30.10/ 120.858.6.

⁵⁸ BCA; 30.10/ 121.860.2.

⁵⁹ BCA; 30.10/ 121.860.3.

63.010 koyun, 12.390 keçi, 3.431 sığır, 354 manda, 573 at, 305 eşek, 34 katır ve 2 deve olmak üzere toplamda 80.149 hayvan ölmüş ve yeni doğan kuzu ve oğlak telefati da % 75 civarında olmuştur⁶⁰. Bu sıralarda İç Anadolu Bölgesi'nde de kuraklık etkisini göstermiş ve bu bölgede açlık ve telefati etkili olmuştur.

1933 yılındaki kuraklığın Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Ereğli kazaları ile bilhassa merkez ve Çumra kazasında etkisi çok büyük olmuştur. Öyle ki, kuraklığın tesiriyle kışlık ürün, el ile yolmak suretiyle hasadına imkân vermeyecek kavruk ve cılız bir halde bulunmakta, hatta çoğu köyde bu imkânsızlık karşısında ekinlere hayvanların bile salındığı görülmekteydi. Bu arada, Konya Ovasında kanal sistemi dâhilinde bulunan köylerden bir kısmının arazisi, Beyşehir Gölü'ndeki su seviyesinin yine senelerden beri devam eden kuraklık yüzünden inmesi dolayısıyla, ancak Bozkır'dan dolayış gelen Çarşamba Çayı'nın suları ile kısıtlı bir alan sulanabilirken, geneli teşkil eden kıraç köylerin vaziyeti çok kötüydü⁶¹. Bu sırada İçişleri Bakanlığı tarafından Başbakanlığa 1933 Kasım'ında gönderilen yazıya göre, Konya'ya bağlı Akşehir, Yenişehir, Seydişehir, Ereğli, Merkez ve Çumra gibi Konya ovasındaki meralar tamamen çöl manzarasına bürünmüştü. Bu durum, bir taraftan ekincileri diğer taraftan da hayvancıları ümitsizliğe düşürmüştü. Lazım gelen yardım yapılmazsa bu köylerde yeni sene için üretim kabiliyeti kalmayacağı ve halen merkeze tabi yüzde yüz kuraklıktan etkilenen on sekiz köy halkına yollarda çalıştırılmak üzere ekme parası temin edildiği bildirilmişti⁶².

1933 yılında Konya merkeze bağlı 53 köyde, Çumra'da 45 köyde, Karaman'da 32 köyde, Iğın'da 20 köyde, Bozkır'da 16 köyde, Kadınhanı'nda 10 köyde, Sultaniye (Karapınar)'da 2 ve merkez kazanın 6 mahallesi ile Aladağ muntkası köyleri yazlık ve günlük ürünleri kuraklıktan % 50 derecesinde etkilenmişti. Yine Hadim, Ermenek ve Cihanbeyli genelinde de % 50 derecesinde kuraklıktan etkilenilmişti⁶³. 23 Temmuz 1933'de, Konya'ya bağlı Bozkır ve Kadınhanı kazalarında kuraklık yaşanırken bir anda yağmurla karışık dolu yağmaya başlamıştır. Yağan dolular bu kazaların köylerinin mahsulüne büyük zarar vermiştir. Özellikle Kadınhanı'na bağlı Karasevinç Köyü'nün ürünleri tamamen yok olmuş ve köylü yiyeceksiz ve tohumuz kalmıştı.⁶⁴ Buna göre, Bozkır ve Kadınhanı'nda meydana gelen dolu felaketinden etkilenen köyler şu şekildeydi:

⁶⁰ BCA; 30.10/184.269.2.

⁶¹ BCA; 30.10/81.530.21.

⁶² BCA; 30.10/81.530.21.

⁶³ BCA; 30.10/81.530.21.

⁶⁴ BCA; 30.10/81.530.21.

Tablo-1: 1933 Yılı Kuraklığından Etkilenen Konya'nın Bozkır ve Kadınhanı Kazaları⁶⁵

Kazanın adı	Nahiyesi	Köyü	Mahsulün hasar derecesi
Bozkır	Belviran	San ođlan	% 70
"	"	Kuzuveren	% 15
"	"	Kıldere	% 30
"	"	Ayvalıca	% 30
Kadınhanı	Merkez	Karasevinç	% 100
"	"	Köylü tolu	% 100
"	"	Meydanlı	% 100
"	"	Konur viran	% 100

Yağmursuzluk ya da dolu gibi felâketler sebebiyle, ortaya çıkan ürün azlığı beraberinde şüphesiz ki, hububat fiyatlarında önemli miktarda artış şeklinde görülmüştür. Bu artışla birlikte halkın alım gücü yetersiz olduğundan pek çok kişi sefalete maruz kalmıştı. Mesela Eskişehir Vilayetinden 1935 Haziran'ında gönderilen yazıya göre, kuraklık sebebiyle, bir ay evvel buğdayın kilosu 4 kuruş iken bugün 6 kuruşa çıkmıştı. Un fiyatı ise 600'den 725 kuruşa fırlamıştı. Bir ay evvel buraya birkaç vagon mal gelirken haziran ayında 20 kileye kadar inmişti. Bunun üzerine valilik, halkın ihtiyacını fabrikalardaki buğday stoklarından sağlamaktaydı⁶⁶. Ancak stoktaki buğdaylar, belirli bir kesimi doyurabilecek ya da belli bir süreliğine kuraklıktan koruyabilmekteydi. Aynı felaketin bundan sonra tekrar yaşanması kaçınılmaz olacaktı. Çünkü çoğu vilâyet aynı sıkıntıyla karşı karşıya kalmıştı.

Nitekim, Kars Vilayetinden 1935 Haziranında gönderilen kuraklık raporuna göre, yağmur yağmaz ve kuraklık devam ederse, halkın durumunun düşündürücü olduğuna dikkat çekilmişti. Böyle bir durumda yakın ve civar vilayetlerden zahire getirilmesinin de mümkün olmadığı bildirilmişti. Çünkü oralarda da aynı durum söz konusuydu. Geçen sene çiftçiye verilen tohumluklardan elde edilen mahsulün bir kısmını çiftçi tüketirken, bir kısmını da toprağa ekmiş ve elinde pek bir şey kalmamıştı. Bu sebeple de kuraklık devam ettiği sürece durum çok vahim noktalara gelebilirdi⁶⁷. Bundan sonra, Bakanlar Kurulunda alınan bir karar gereğince, kuraklık sebebiyle Kars ve civarında yeterli miktarda buğday üretilemediğinden, bu yöredeki buğday fiyatını tanzim etmek gerekmişti. Bunun için gerek doğrudan doğruya, gerekse üreticiye veya ekme fiyatını tanzim için belediyelerin bildireceği değirmenlere yerel mülkiye amirlerinin teklifi ile buğday satılması kararlaştırılmıştı. Bu buğdayın fiyatı ise, Ziraat Bankası'na mâl olduğ u bedel üzerinden ve ofis depolarından teslim

⁶⁵ BCA; 30.10/ 81.530.21.

⁶⁶ BCA; 30.10/ 184.266.15.

⁶⁷ BCA; 30.10/ 184.266.19.

şartıyla tespit edilmişti⁶⁸. Bu sıralarda ülkenin başka bir noktası olan Karadeniz şeridinde de kuraklık görülmüştü. Buralarda, belki İç ve Doğu Anadolu'daki gibi olmasa da, çeşitli sıkıntılarla karşılaşmıştır.

1934 yılında Ordu Vilâyetinde kuraklık etkili olmuş ve bu yüzden yazlık ziraat durma noktasına gelmişti. Bölge, yağmursuzluğa tahammülü kalmayacak dereceye gelmişti. Merkez hariç olmak üzere %30 nispetinde iase sıkıntısı çekilmekteydi. Bu darlığa karşı alınacak tedbir ise, bankadan borç alması suretiyle köylüye alınacak para karşılığında zahire dağıtmak olarak bildirilmişti⁶⁹. Ancak buradaki dağıtım yeterli olmadığından diğer şehirler de dâhil olmak üzere kuraklık bundan sonraki senelerde etkisini gösterecektir. 1936 Ağustos'unda Karadeniz vilayetlerinden Rize, Ordu, Trabzon ve Giresun'da muhtaç halka dağıtılmak üzere 3.000 ton mısır ihtiyacı olduğu bildirilmişti. Ancak hem fiyatların yüksek oluşu, hem de istenilen miktarda toplu mal bulunmaması gibi sebeplerden dolayı, dışarıdan mal almak yerine buğday temin edilmesi ve halkın buğday ekmeği tüketmesini uygun olacağı kanaati hâsıl olmuş ve bunun üzerine vilayetlerden ihtiyaçları sorulmuştu. Cevaben Rize'nin 50 ton ihtiyacı olduğu bildirilirken diğer vilayetlerden bu tarih itibarıyla bir haber gelmemişti⁷⁰.

Bu sırada, Trabzon'un Sürmene Kazasının Araklı nahiyesinden başlayarak Vakfıkebir'e kadar devam eden sahil bölgede kuraklık yüzünden mısır mahsulü çok vahim bir duruma düşmüştü. Bu muntka halkının yiyecek mısır ihtiyacı gündendüne artmaktaydı. Tek geçim kaynağı olan fındık ise geçen yıla yani 1935'e göre yok denecek kadar azdı⁷¹. Ürünlerin yetişmediği yerlerden birisi de Sinop'tu. 1936'da Sinop'un Ayancık kazasında kuraklıktan 40 köyde mısır hâsılatı yanmıştı. Yaklaşık olarak %35, %40 civarında hâsılatta düşüş görülmüştü. Bunun yanında Cide ve Tirebolu'da da mısır mahsulü %60 oranında yanmıştı. Mahsulün bol olduğu senelerde bile iki kaza çiftçisi ancak altı aylık gıdalarını üretmekte ve öbür altı aylık geçimlerini ise İstanbul, Zonguldak gibi yerlere giderek çalışmaktaydılar. Bu sene, durumun çok vahim olması kaçınılmazdı. Bunun için yapılacak yardımların buğday olarak değil, mısır olarak yapılmasının daha uygun olduğu ve bunun sebebinin de daha önce kendilerine buğday verilen muhtaçların, bu buğdayları düşük karşılıkla tüccarlardan mısır almak suretiyle değiştirdikleri bildirilmişti.⁷² Bu durum ise, halkın elinde mahsulün kalmamasına ve tüccarın elinde bulunan mahsulün, aşırı artış göstermesine sebep olduğundan kuraklığın etkisi kat kat artmıştı.

1935-36 yıllarının fena bir mahsul yılı olması, ortalama bir hesapla 30 liralık ekmeçlik hububat mübayaasını zaruî kılmış ve neticede aile ihtiyaçları umum

⁶⁸ BCA; 30.18.1.2/ 85.108.15.

⁶⁹ BCA; 30.10/ 184.266.11.

⁷⁰ BCA; 30.10/ 120.858.10.

⁷¹ BCA; 30.10/ 120.858.10.

⁷² BCA; 30.10/ 120.858.10.

nakit ihtiyacının % 50'sine yükseldiği gibi senelik nakit ihtiyacı da 250 lirayı bulmuştur⁷³. Yaşanan bu sıkıntılar karşısında hükümet, kuraklığın tesirini azaltmak maksadıyla bir dizi önlemler olarak hayata geçirmeye çalışmıştır.

C. HÜKÜMETİN KURAKLIĞIN TESİRİNİ AZALTMAK İÇİN ALDIĞI ÖNLEMLER

1928 yılı kuraklığından önce 1844, 1854, 1874, 1887, 1917 ve 1918 yıllarında büyük kuraklıklar yaşanmıştır⁷⁴. Örneğin daha önce bu bölgede yaşanan kuraklıkta Aksaray'ın iki yüz üç yüz hanelik Eşmekaya Köyünde koyunlar ve sığırlar tamamen telef olmuş, tek bir inek kalmış ve o da buzağılamamıştı⁷⁵. Osmanlı Devleti zamanında yaşanan bu kuraklıkların ardından, Cumhuriyet döneminde de bu tür kuraklıklar yaşanmış ve bu noktada hükümet ya da halkın kendisi çeşitli önlemler almaya çalışmıştır.

1923'de yaşanan kuraklık azami dereceye yükselince Konya'daki halk, yağmur duası yapılması için müracaatta bulunmuş ve bunun üzerine öğle ve ikinci namazlarından sonra yağmur yağınca kadar yağmur duası yapılması kararlaştırılmıştı⁷⁶. Bu tarihten sonra meydana gelen önemli kuraklık olan 1928 kuraklığı Konya, Aksaray, Kırşehir, Yozgat, Afyon ve Eskişehir vilayetlerinde etkili bir biçimde görülmüştü⁷⁷. Etki alanının genişliğinden dolayı hükümet bu durum karşısında hemen önlem almanın gerekli olduğunu anlamıştı. Kuraklıktan sonra İç Anadolu'da inceleme yapan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, yapılacak işlerin belirli bir sıra dâhilinde olmasını ve yapılacak işlerin içeriği ile ilgili olarak şu önerileri sunmuştu⁷⁸:

1- Bu sıkıntıdan halkın ancak kendi emeği ile kurtulmasının temin edilip kolaylık sağlanması.

2- Hükümetçe yapılacak yardımların yiyecek içecek şeklinde değil, onları üretime hazır hâle getirmek şeklinde olması.

3- Yapılacak yardımın menfi değil, müsbet olması. Yani kanunun belirttiği durumlar müstesna olmak üzere, efrat ve devlete karşı taahhüt ve mükellefiyete zarar getirecek fevkalade kanun tedbirlerinden kaçınılması.

4- Yardımlarda Hilâl-i Ahmer teşkilatının aracılık etmesi.

5- Devletçe yapılacak yardımların ilk önce mahallî idarelerce temini.

İçişleri Bakanı'nun önermiş olduğu bu tekliflerin yanında hükümet, münferiden afete maruz kalanlar için yapılabilecek yardım şekilleri olarak; Hayırsever şahıs ve kuruluşların yardımları, kanuni yardımlar, bazı mükellefiyet ve vebelerden sıyrılmaya ve borçların (Zirai Kredilerin) başka bir zamana ertelen-

⁷³ "Orta Anadolu Köylüsü", **Köye Doğru**, 1 Mart 1941, S. 17, s. 4.

⁷⁴ Leon Robinowicz, **age.**, s.348.

⁷⁵ **Age.**, s.348.

⁷⁶ **BCA**; 51.0.0./ 7.64.84.

⁷⁷ Leon Robinowicz, **age.**, s.349.

⁷⁸ Leon Robinowicz, **age.**, s.364-365.

mesi, tecili ve taksitlendirilmesi gibi usullerden bahsetmişti. Bunun yanında bir kredi mahiyetinde olmak üzere fiili yardım vardır ki, bu da muhtaç çiftçilere ödünç tohumluk verilmesi ve göçmenlere, nakle dilenlere ve muhtaç çiftçilere tohumluk ve yemeklik dağıtılması şeklinde ortaya çıkmıştır⁷⁹. 1928 yılı kuraklığında inceleme yaparak öneriler sunan Şükrü Kaya'nın ardından Bakanlar Kurulu, bu durumu görüşmüştü. Kuraklık neticesinde alınacak önlemler Vekiller Heyeti tarafından kararlaştırılmış ve kararname olarak yayımlanmıştı. Bu karamaneye göre⁸⁰;

1- Darlık mıntkasındaki kişilere geniş miktarda bir iş hazırlanacaktı. Yine Konya Sulama İdaresi tarafından açılacak sulama kanalları için zarurette bulunan kişiler çalıştırılacaktı. Bundan başka civar vilayetlerdeki demiryolları işlerinde darlık mıntkasındaki kişilerin çalıştırılması için gerekli tedbirler alınmıştı. Buralara gidecek amelelerin ücretlerine de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yardımında bulunacaktı.

2- Anadolu Demiryolları Müdüriyeti ucuz zahire temin için 100 bin lira tahsis etmişti. Müdüriyet bu parayla darlık mıntkasına ucuz zahire, ot ve saman gönderecekti.

3- Maliye Vekâleti darlık mıntkasındaki kişilerin, bilhassa tuz ticareti gibi işlerde çalışması için bütçesinin önemli kısmını buraya yönlendirecekti.

4- Hayvanların yiyecekleri için civar vilayetlerde meralar hazırlanmıştı. Müracaat eden çiftlere valiler yer gösterecek ve emniyetle sürülerini göndereceklerdi.

5- Hilâl-i Ahmer'e müracaat edilmiş ve bu kurum, hem yardıma muhtaç olanlara yardım edecek, hem de sıhhi yardımda bulunacaktı.

6- Gelecek sene ziraatını temin için de Ziraat Bankası tohumluk yardımında bulunmayı karar altına almıştı.

7- Darlık mıntkasındaki sulardan istifade olunacaktı. Bu suretle Eşmekaya Suyu, Ulurmak, Kızılırmak'tan başka Konya merkez Kazasıyla Zıvarık (Altınekin) Nahiyelerindeki kuyulardan herhangi bir suretle yararlanılacaktı.

8- Yardımsever kişilerin yardımları da Hilâl-i Ahmer vasıtasıyla yapılacaktı.

Bu yardımların birkaç koldan yapılacağı karamaneden görülmektedir. Buna göre, bir taraftan çiftçilere yeni iş sahaları açarken, diğer taraftan hem tohumluk ihtiyaçlarının karşılanması düşünülmüş, hem de sürüleri için yeni yerlerin tespiti kararlaştırılmıştı. Bu suretle geçici de olsa kuraklığın tesirinden uzak durmak hedeflenmişti.

Bu sırada Başvekil ismet Paşa, 13 Eylül 1928 günü seçim bölgesi olan Malatya'da verdiği bir nutukta, kuraklık meselesi üzerinde önemle durmuş ve bu

⁷⁹ Fethi Ayaç, "Çeşitli Afetler Tesiri ile -Münferiden- Muhtaç Duruma Düşen Vatandaşlara Nasıl Yardım Edilebilir?", **İdare Dergisi**, Mart, Nisan, Mayıs, Haziran 1960, Yıl: 31, S.263-264, s.146.

⁸⁰ **BCA**; 30.18.1.1/ 29.44.2; 30.01/1.4.7.

meseleyi şu sözleriyle dile getirmiştir: “İki üç yıldan beri, birbiri arkasına sürüp gelen kuraklıklar görülmektedir. Fakat bu yılki kuraklık, diğer yıllardakilerden çok farklıdır. Bazı yerlerde sert sonuçlar verdiği anlaşılmaktadır. Bu hal, darlığa meydan vermiş fakat çare ve tedbirlerle, darlığın hafifletilmesi cihetine gidilmiştir.”⁸¹. Bakanlar Kurulunun almış olduğu önlemler ve bunun ardından İsmet Paşa'nın kuraklığın hafifletilmesi yönündeki uygulamalarına geçilmiş olan çalışmalar mevcuttu. Bu çalışmalar şunlardan ibarettir⁸²:

1- Nafia yollar tahsisatından 250 000 lirayı bu mıntıklara tahsis etmişti. Burada bölge halkı çalışarak gelir elde edecekti.

2- Nafia, elindeki su işleri parasının yarısını bu mıntıkaya vermişti. Konya'da İnevi kanalını 25.000 lira ile ihale etmişti ki, bunun ile 10.000 dönüm sulanabilecekti. Aksaray Ulurmak kanalına başlanmış ve 50.000 lira tahsisat verilmişti. Bununla da 75.000 dönüm sulanabilecekti. Konya civarındaki çiftlik kanalları için, Esmil kanalı için, tahsisat vermişti. Bunlar 8.000 dönüm sulayacaktı. Çumra'da 50.000 lira ile işe başlamıştı, bu kanal 130 km. uzunluğundaydı. Beyşehir Gölü'ndeki yeraltı kanalı temizleniyordu. Ereğli bataklığının kurutulması ile de 70.000 dönüm arazinin, Ilgın'da 40-50 bin dönüm arazinin ziraate yarar bir hale getirilmesi düşünülmüştü.

3- Devlet Demiryolları, dar mıntıklarımızdan işyerlerine gidecek olanlara tarifelerini yüzde 75'e indirmişti. Ucuz yerlerden yiyecek ve yemlik tedarik ederek icap eden yerlere mâl olduğu ucuz fiyatla yetiştirmeye çalışmıştı. Zahir, un, saman nakliyatında yüzde elli indirim yapılmıştı.

4- Ziraat Bankasının dar mıntıklara iki defada tahsis ettiği tohumluk yardımı (2 310 000) liraydı.

5- Hilali Ahmer kuraklık yaralarını sarabilmek için 500.000 lira tahsis etmişti. Bundan 65.000 lirası Birinci Umumi Müfettiş emrine, 20.000'i Malatya ve havalisine gönderilmiş, geri kalanı ise Konya, Aksaray, Yozgat, Kırşehir, Eskişehir, Afyonkarahisar, Çankırı vilayetlerine gönderilmişti.

Kuraklığın etkisini azaltmaya yönelik yardımlar, daha çok sorunun kaynağı olan su problemini çözmeye yönelik olmuştur. Bunun yanında yardıma muhtaç durumda bulunan yerlerin halkına yine Hilâl-i Ahmer yardıma koşarak pek çok kişi sefil vaziyetten kurtarmaya çalışmıştır.

Bu konudan Mustafa Kemal Paşa'da 1 Kasım 1928 tarihinde bahsetmiş ve Hilal-i Ahmer'in yardımına teşekkür etmek suretiyle şu konuşmayı yapmıştır: “Bazı vilâyetlerimizde bu sene sert bir şekilde devam eden kuraklıktan daha ziyade muzdarip ve müteessir olduk. Bir taraftan memleketin umumî üretimindeki nisbî muvazene, diğer taraftan kurak mıntıklarda teksif edilen tedbirler ve yardımlar, darlığın tesirlerini gereği gibi azaltmıştır. Hilâl-i Ahmer'in gerek zelzele, gerek kurak sahalarından

⁸¹ H. Avni Şanda, agm., s.52.

⁸² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İcümâ: II, C.V, Ankara (tarihsiz), s.26-27.

da yardıma koşmak için gösterdiği gayret ve iktidarı huzurunuzda bütün millete karşı teşekkürle yad ederim.”⁸³. Kuraklıktan sonra hükümet, artık mahsullerin bir yerde toplanıp bekletilmesi ve bu gibi çeşitli afetler için silolar ve ambarlar yapılmasının gerekliliğini anlamıştı. Nitekim Ankara, Konya, Eskişehir ve Sivas olmak üzere dört vilayette silo yapılmış, altı tane de muhtelif yerlerde ambar inşa edilmiştir⁸⁴. Hükümetin kuraklığa karşı aldığı bu tedbirlerin yanında, bazı mahallî ve amelî tedbirler de alınmıştır. Şehirlerle ilişkisi olanların şehre taşınması, hayvanlarını civarlardaki otlak sahalara göndermeleri, iş aramaya gitmeleri, kısmen hayvanlarını satmaları, kırlardaki en küçük ve cılız ot ve dikenleri toplamaları, sulak çayırlarda biten ve hayvan yiyeceği olarak görülmeyen “kandere ve kova” denilen sert ve uçları dikenli, sepet ve hasır örülen otları biçmeleri bu çeşit faaliyetlerdendir⁸⁵. Yine hükümet, darlık bölgesinde bulunanlara para yardımı başta olmak üzere, tohumluk yardımı, borçların ertelenmesi gibi çeşitli girişimlerde bulunmuştur.

a. Para Yardımı

1928 yılında yaşanan kuraklık neticesinde, İç Anadolu’nun pek çok yerindeki halk muzdarip bir vaziyetteydi. Nitekim bunlara en başta Hilâl-i Ahmer vasıtasıyla para yardımı yapılmıştır. Bu yerlerden birisi olan ve Ankara’ya bağlı Zir Nahiyesinden para yardımı talebinde bulunulmuş ve bunun üzerine buraya 300 liralık bir yardım gönderilmişti⁸⁶. Hilâl-i Ahmer’in göndermiş olduğu bu yardımlar, açlıktan muzdarip olan kimsesiz kadın ve çocuklara, ihtiyar ve malûl erkeklere dağıtılmıştır.

Hilâl-i Ahmer, ne kadar yardımda bulunursa bulunsun, bu yardımların yeterli olduğu söylenemez. Öyle ki, aktifinde para dahi olsa, mahalli Hilâl-i Ahmer şubelerinden yapılabilecek yardım, zaruretten sınırlı kalmakta ve nakit olarak yapılacak yardım problemleri çözemeyecektir. Çünkü, ilk ve acil yardım olmak üzere para yardımı nispeti nüfus başına 20 liradan aşağı olmamak üzere, aile başına 200 lirayı geçememekteydi. Kaldı ki, genel merkezden aldığı yardımlarla varlığını devam ettiren şubelerde bu imkân da sağlanamamaktaydı⁸⁷. Nitekim Ankara şubesi tarafından Zir Nahiyesine gönderilen 300 liralık yardım yeterli gelmemiş ve halktan gelen yardım talepleri günden güne artmıştır⁸⁸. Hilâl-i Ahmer, sadece İç Anadolu’daki yardıma muhtaç kişilere değil, ülkenin dört bir yanında muzdarip durumda inlemekte olan bütün vatandaşların yardıma koşmuştur.

Hilâl-i Ahmer’in yardımda bulunduğu yerlerden birisi de Karadeniz Bölgesidir. 1929’da önceki yıllardan devam eden kuraklık nedeniyle, Trabzon ve

⁸³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İctima: II, C.V, Ankara (tarihsiz), s.2.

⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: IV, İctima III, C.XXII, Ankara 1934, s.351.

⁸⁵ Leon Robinowicz, *age.*, s.361.

⁸⁶ Türkiye Kızılay Derneği Arşivi, Kutu nu: 1393, Belge nu: 133.

⁸⁷ Fethi Aytaç, *agm.*, s.148.

⁸⁸ Türkiye Kızılay Derneği Arşivi, Kutu nu: 1393, Belge nu: 133.

Rize gibi yerlerde dahi açlık baş göstermiştir. Bunun üzerine, Hilal-i Ahmer Cemiyeti buralara önce 1.500 lira ve ardından yine 1.000 liralık yardım göndermiştir⁸⁹. Ayrıca Çoruh Vilayetine bağlı Şavşat ve Rize kazalarında 1934 yılında kuraklığın etkisiyle Hilal-i Ahmer ve Ziraat Bankasından yardım istenmiştir. Bunun üzerine Ziraat Bankası müteselsil kefaletle borç vermeyi kabul etmiş ve Hilâl-i Ahmer de bölgede incelemelerde bulunmak üzere müfettiş görevlendirmiştir. Fakat halk parayı almak için Artvin'e kadar gidememekte ve bu yüzden para temin olunamamaktaydı. Bunun yanında Hilâl-i Ahmer'in incelemelerinin uzaması halkın açlıktan kıvrınmasına sebep olmuştur. Mesela Pınarlı Köyü'nden Tufan oğlu Battal ve Mehmet oğlu Rıza, açlıktan ölmüşlerdir. Bununla birlikte aile efratları da bir aydan beri açlıklarını gidermek için ot yiyerek beslenmişlerdir⁹⁰. Bunun üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Şavşat kazasına 8.000 ve Rize'ye de 2.000 lira olmak üzere toplamda 10.000 lira para yardımı göndermiştir⁹¹. Yine bu sırada sıkıntı çekmekte olan Beyazıt'a bağlı Tuzluca'ya Hilâl-i Ahmer tarafından 1.000 liralık bir yardım gönderilmiştir⁹². Bu cemiyetin yardımlarının yetersiz kaldığı noktada Ziraat Bankasının da önemli miktarda muhtaçlara yardımları olmuş ve çoğu aile bu sayede yiyeceklerini temin edebilmiştir.

1928 yılındaki kuraklık sebebiyle Ziraat Bankası, zarar gören çiftçilere faizsiz olarak 50.000 liralık bir yardım göndermişti. Bu yardımlar, en çok ihtiyacı olan iller seçilerek dağıtımı yapılmıştı. Dağıtım yapılan iller ve kazaları şu şekildedir:

Tablo-2: 1928 Yılında Ziraat Bankasının Çiftçilere Yapmış Olduğu Yardım Yerleri ve Miktarı⁹³.

Vilayet ismi	Kaza ismi	Her bir nüfusa isabet eden miktar (kuruş)	Nüfus miktarı	Nüfus oranına göre yapılan dağıtım (kuruş)	Dağıtım özeti (lira)
Çankırı	Çankırı	12,5	75.314	941.525	9.000
"	Çerkeş	"	49.887	623.587	6.000
Aksaray	Aksaray	"	72.611	907.737	9.000
"	Koçhisar	"	36.940	461.750	4.000
"	Arabsun	"	20.816	260.200	3.000
Elazığ	Keban	"	22.494	281.175	3.000
"	Elazığ	"	52.700	658.750	7.000
"	Mazgird	"	13.000	162.500	2.000
"	Baskil	"	16.117	201.462	2.000

⁸⁹ BCA; 30.10/ 120.858.4.

⁹⁰ BCA; 30.10/ 184.266.12.

⁹¹ BCA; 30.10/ 184.266.12.

⁹² BCA; 30.10/ 184.269.2.

⁹³ BCA; 30.10/ 210.432.5.

“	Maden	“	11.476	143.450	2.000
“	Genç	“	Nüfus ma- lum değil	200.000	2.000
Kayseri	Azikiye	“	“	100.000	1.000
Toplam				4.942.036	50.000

Ziraat Bankasının yardımları her bölgede etkili bir biçimde yapılmakta ve çiftçileri bu muzdarip durumdan kurtarmak hedeflenmekteydi. İktisat Vekili Mustafa Rahmi Bey'in verdiği bilgiye göre, Ziraat Bankası vasıtasıyla kuraklıktan etkilenen çiftçilere 3 milyon lira dağıtım yapılmıştı⁹⁴. Bu dağıtımlar bazen çiftçilerin kendilerine yapılırken, bazen de çiftçinin işletmiş olduğu ya da çalışmakta olduğu yerlere gönderiliyordu. Mesela Karacabey mıntkasında 1934 yılında hüküm süren kuraklık yüzünden, oradaki hararın çiftlik geliri, yılbaşında umulan dereceyi tutmamış olduğundan, bu büyük ve kıymetli harada paraca darlık baş göstermiştir. Kendi gelirini umduğu dereceye çıkardığı yıllarda bile umumî muvazeneden yardım görmeden yürüyemeyen harayı; düşüğü idarî zorluktan kurtarmak için bütçede, haralara yardım maddesine 10 000 lirayı eklemek zarurî görülmüştü⁹⁵. Ayrıca kuraklık mıntkasında olan Ankara'ya, yol ve köprü bütçesinden 46 bin lira ve yine I. Umumî Müfettişlikçe lüzum görüldüğünden Diyarbakır İline de 10 bin liralık bir ödenek ayrılmıştı⁹⁶. Bu tür parasal yardımların yanında hiç şüphesiz ki, yiyecek yardımları da önemli yer tutmuştur. Bu sayede acilen yiyeceğe ihtiyaç duyan ve hiç yiyecek ekmeği bulunmayan insanlar kurtarılabilmiştir.

b. Yiyecek Yardımı

Cumhuriyet döneminin başlangıcında da etkisini gösteren kuraklık felaketi neticesinde halkın ilk talebi yiyecek olmuştur. Nitekim 1922 Aralık ayında Sinop Vilâyetinden Hilâl-i Ahmer merkezine gönderilen bir yazıda: *“Bu sene liva dâhilinde hasıl olan kuraklık hasebiyle mısır ve buğday mahsulatı pek az hasıl olmuştur. Bu yüzden halk muzdariptir. Bir müddettir mısır koçanlarıyla karnını doyuran halk, bu günlerde onu da bulamadıklarından artık açlığın son derecesine gelmiştir. Bir müddet sonra bu yüzden telefât vukuu kuvvetle melhuzdur. Bilhassa zaten medar-ı maîşetleri olmayan asker ailelerinin müracaatı-ı mütevalileri pek çok”*⁹⁷, olduğu dile getirilerek bir an evvel yiyecek yardımı gönderilmesi talebinde bulunulmuştur.

1923 yılına gelindiğinde, kuraklık bu kez de Haymana ve çevresinde etkili olmay başlamıştı. Haymana Kazasının düşman istilasına maruz kalan seksen altı karyesinde zirai vasıtanın yokluğundan dolayı 1922 ve 1923 seneleri zarfında pek az oranda ziraat yapılmıştı. 1923'te, kuraklık ve bazı tabi afetler yü-

⁹⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İctima: I, C.III, Ankara (tarihsiz), s.258.

⁹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, İctima IV, C.XXV, Ankara 1935, (Ziraat vekilliği 1934 yılı bütçesinde 55100 Liralık münakale yapılması hakkında kanun lâyhası 1/1152),s.13.

⁹⁶ **BCA**; 30.18.1.2/ 3.26.9.

⁹⁷ **Türkiye Kızılay Derneği Arşivi**, Kutu nu: 159, Belge Nu: 273.

zünden elli karye halkından mühim bir kısmı ot vesaire ile beslenmekteydi. Bir kısım halk da, başka yerlere göç ederek geçimlerini tedarike mecbur olduklarından acınacak bir durum ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine acilen üç vagon un yardımının yapılması istenmişti⁹⁸. Bundan sonra yaşanan 1928 kuraklığında aynı şekilde yardım talepleri devam etmiş ve illerden yardım yapılacak yerlerin haritası gönderilmiştir⁹⁹. İllerden gelen bu yardım talepleri üzerine hükümet hemen çalışmalara başlayarak, buğday satın almak için araştırmalar yapmıştır.

Araştırmalar neticesinde, Modiyano ve Süreyya Beylerden buğday numuneleri alınmış ve Hilâl-i Ahmer merkezine gönderilmiştir.¹⁰⁰ Bunun ardından kurak bölgelere gönderilmek üzere, Müteahhit Balcı zade Mehmet ve Şerif zade Süreyya Beylerden 395.185 kilo Macar ve Müteahhit İzak Modiyano birader ve oğullarından 496.365 kilo Sırp Taiz buğdayı Hilâl-i Ahmer tarafından alınmıştı¹⁰¹. Bunun ardından kuraklık muhtaçlarına gönderilmek için satın alınan buğdayların bedelini ödemek üzere, Hilal-i Ahmer Merkezinden İstanbul'a, 250.000 lira para gönderilmişti¹⁰². Ayrıca, darlık sahasında buğdayın daima bol ve ucuz bulunmasını temin edecek en tesirli ve acil tedbir, Demiryolları Genel Müdürlüğü tarafından hemen tatbik edilmeye başlanmıştı. İşler için 100 bin lira ayırarak ucuz yerlerden buğday ve un tedarik etmişti. Böylece darlık sahasında icap eden istasyonlara mal gönderilerek maliyet fiyatıyla Hilal-i Ahmer'e ve muhtaçlara satılmıştır¹⁰³.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, almış olduğu bu buğdayları kuraklıktan en çok etkilenmiş olan Konya, Aksaray, Kırşehir, Yozgat, Eskişehir ve Afyon vilayetlerine dağıtmak için harekete geçmişti. Bu yardımın şeklinin en başta yiyecek olarak yapılması uygun görülerek yakaşık olarak muhtaç miktarı 135.673 kişi için 1.077.967 kilo un, 165.333 lira bedelle Anadolu Demiryolları İdaresine taşınması verilmişti. Bunun ardından bu muhtaçlardan başka diğer bölgelerde de ihtiyacı olanların göz önüne alınmasıyla birlikte, 500 bin liralık yardım 750 bin liraya çıkarılmıştı. Bunun yanında 141.545 muhtaç nüfusa buğday dağıtılması kararlaştırılmış ve 1.600.000 kilo buğday ihtiyaç muntukalarına gönderilmişti. Bu buğdaylar her bir nüfusa çocuklar da dâhil olmak üzere 15'er kilo olarak dağıtılmıştı¹⁰⁴. Hilal-i Ahmer tarafından yapılan yardım şu şekildeydi:

⁹⁸ Türkiye Kızılay Derneği Arşivi, Kutu nu: 1373, Belge Nu: 8.

⁹⁹ Türkiye Kızılay Derneği Arşivi, Kutu nu: 71, Belge Nu: 107.

¹⁰⁰ Türkiye Kızılay Derneği Arşivi, Kutu nu: 179, Belge Nu: 52.1.

¹⁰¹ Türkiye Kızılay Derneği Arşivi, Kutu nu: 179, Belge Nu: 52.2.

¹⁰² Türkiye Kızılay Derneği Arşivi, Kutu nu: 179, Belge Nu: 52.9.

¹⁰³ Leon Robinowicz, *age.*, s.368.

¹⁰⁴ BCA; 30.10/ 120.858.3.

Tablo-3: Hilâl-i Ahmerin Kuraklık Sebebiyle Dağıtmış Olduğu Yardım¹⁰⁵.

	Dağıtılan un miktarı (kilo)	Dağıtılmakta olan buğday miktarı (kilo)	Nakdi yardım (lira)	Amele sevki yardımı (lira)
Afyon	100.300	188.055	-	-
Eskişehir	210.000	270.000	-	-
Kırşehir	120.404	240.140	8.015,88	3.290,87
Yozgat	132.880	187.650	6.516,81	358,67
Aksaray	119.656	255.000	5.005,38	-
Konya	329.727	307.324	7.000	-
Çankırı	65.000	-	5.000	-
Ankara	-	300.000	15.500	1.503,53
Niğde	-	90.000	5.012,33	-
Kayseri	-	150.000	-	-
Kütahya	-	150.000	50.177,66	-
Malatya	-	-	95.041,26	-
Şark vilayetleri	-	-	6.000	-
Sivas	-	-	38.662,17	-
Toplam	1.077.967	2.138.178	241.931,48	5.153

Hilâl-i Ahmer tarafından yapılmış olan bu yardımların hangi şehirlere ne kadar gönderilmiş olduğu aşağıdaki tablolardan görülebilir.

Tablo-4: Hilâl-i Ahmer Tarafından Yozgat Vilâyetine Gönderilen Yardım¹⁰⁶.

Demiryolu idaresinin			Yozgat vilâyetinin hesabı			
Lira	Çuval (un)	Kilo	Kuruş	Lira	Çuval (un)	Kilo
1.920	150	15.000	68	1.879	150	14.680
1.920	150	15.000	64	1.856	150	14.505
2.025	150	15.000	80	1.981	150	14.680
2.025	150	15.000	20	1.906	150	14.120
2.025	150	15.000	7.5	2.031	150	15.045
2.025	150	15.000	75	2.031	150	15.050
2.025	150	15.000	88.5	2.031	150	15.051
2.025	150	15.000	96.5	2.032	150	15.059
2.025	150	15.000	26	2.035	150	15.076
18.015	1.350	135.000	25.50	17.787	1.350	133.271

¹⁰⁵ BCA; 30.10/ 120.858.3.

¹⁰⁶ Türkiye Kızılay Derneği Arşivi, Kutu nu: 179, Belge Nu: 50.1.

Tablo-5: Hilâl-i Ahmer Tarafından Kırşehir Vilâyetine Gönderilen Yardım¹⁰⁷.

Demiryolu idaresinin			Kırşehir vilayetinin hesabı			
Lira	Çuval (un)	Kilo	Kuruş	Lira	Çuval (un)	Kilo
1.920	150	15.000	40	1.830	150	14.300
1.920	150	15.000	68	1.863	150	14.560
2.025	150	15.000	10	2.006	150	14.860
2.025	150	15.000	15	2.010	150	14.890
2.025	150	15.000	31	2.012	150	14.906
2.025	150	15.000	30	1.995	150	14.780
2.025	150	15.000	75.5	2.026	150	15.013
2.025	150	15.000	85.5	2.034	150	15.073
15.990	1.200	120.000	55	15.779	1.200	118.382

Tablo-6: Hilâl-i Ahmer Tarafından Afyonkarahisar Vilâyetine Gönderilen Yardım¹⁰⁸.

Demiryolu idaresinin				Afyonkarahisar vilayetinin hesabı			
Lira	Kuruş	Çuval (un)	Kilo	Kuruş	Lira	Çuval (un)	Kilo
2.025		150	15.000		2.025	150	15.000
2.025		150	15.000		2.025	150	15.000
2.025		150	15.000		2.025	150	15.000
2.038	50	151	15.100	50	2.038	151	15.100
2.025		150	15.000	075	2.025	150	15.000
2.025		150	15.000	62.5	2.031	150	15.045
1.377		102	10.200		1.373	102	10.175
13.540	50	1.003	100.300	20	13.543	1.003	100.320

Tablo-7: Hilâl-i Ahmer Tarafından Eskişehir Vilâyetine Gönderilen Yardım¹⁰⁹.

Demiryolu idaresinin			Eskişehir vilayetinin hesabı			
Lira	Çuval (un)	Kilo	Kuruş	Lira	Çuval (un)	Kilo
2.025	150	15.000		2.025	150	15.000
2.025	150	15.000		2.025	150	15.000
2.025	150	15.000	70	2.027	150	15.020
2.025	150	15.000	10	2.033	150	15.060
2.025	150	15.000	05	2.029	150	15.030
2.025	150	15.000	75	2.031	150	15.050
2.025	150	15.000	05	2.029	150	15.030
2.025	150	15.000	25	2.018	150	14.950
2.025	150	15.000	04	2.029	150	15.104

¹⁰⁷ Türkiye Kızılay Derneği Arşivi, Kutu nu: 179, Belge Nu: 50.3.¹⁰⁸ Türkiye Kızılay Derneği Arşivi, Kutu nu: 179, Belge Nu: 50.5.¹⁰⁹ Türkiye Kızılay Derneği Arşivi, Kutu nu: 179, Belge Nu: 50.7.

2.025	150	15.000	14.5	2.042	150	15.147
2.025	150	15.000	60	2.046	150	15.160
2.025	150	15.000	90	2.043	150	15.140
2.025	150	15.000	99	2.034	150	15.074
2.025	150	15.000	36.50	2.038	150	15.099
27.350	2.100	210.000	94	28.463	2.100	210.844

Tablo-8: Hilâl-i Ahmer Tarafından Çankırı Vilâyetine Gönderilen Yardım¹¹⁰.

Demiryolu idaresinin			Çankırı vilâyetinin hesabı			
Lira	Çuval (un)	Kilo	Kuruş	Lira	Çuval (un)	Kilo
2.025	150	15.000	30	2.049	150	15.180
2.025	150	15.000	35	2.026	150	15.010
2.025	150	15.000	65	2.050	150	15.190
6.075	450	45.000	30	6.126	450	45.380

Tablo-9: Hilâl-i Ahmer Tarafından Konya Vilâyetine Gönderilen Yardım¹¹¹.

Demiryolu idaresinin				Konya vilâyetinin hesabı			
Lira	Kuruş	Çuval (un)	Kilo	Kuruş	Lira	Çuval (un)	Kilo
8.035	50		89.580	43,50	7.966		88.810
10.240		800	80.000	20	9.875	800	77.150
2.025		150	15.000	10	2.006	155	14.860
2.025		150	15.000	60	2.019	150	14.960
2.025		150	15.000	75	2.004	150	14.850
1.957	50	145	14.500	40	1.949	145	14.440
2.025		150	15.000	75	2.031	150	15.050
2.025		150	15.000	80	2.008	150	14.880
2.011	50	149	14.900	30	1.995	149	14.780
32.369	50	1.844	273.980	11,50	31.176	1.844	269.780

Tablo-10: Hilâl-i Ahmer Tarafından Aksaray Vilâyetine Gönderilen Yardım¹¹².

Demiryolu idaresinin			Aksaray vilâyetinin hesabı			
Lira	Çuval (un)	Kilo	Kuruş	Lira	Çuval (un)	Kilo
1.920	150	15.000	04	1.879	150	14.680
2.025	150	15.000	80	2.035	150	15.080
1.998	148	14.800	10	2.006	148	14.860
1.971	146	14.600	95	1.993	146	14.770
2.025	150	15.000	25	2.018	150	14.950
2.025	150	15.000	30	2.022	150	14.980

¹¹⁰ Türkiye Kızılay Derneği Arşivi, Kutu nu: 179, Belge Nu: 50.9.

¹¹¹ Türkiye Kızılay Derneği Arşivi, Kutu nu: 179, Belge Nu: 50.10.

¹¹² Türkiye Kızılay Derneği Arşivi, Kutu nu: 179, Belge Nu: 50.13.

2.025	150	15.000	02	2.069	150	15.325
2.025	150	15.000		2.037	150	15.090
16.014	1.194	119.400	46	16.061	1.194	119.735

Tablolardan da anlaşılacağı üzere, İç Anadolu'daki muhtaç durumda bulunan kişilere duruma göre yardım yapılmıştı. Bu yardımların tamamen kuraklığın etkisini ortadan kaldırdığı söylenemez ama en azından geçici de olsa bir rahatlık yaratmıştır. Hilâl-i Ahmer tarafından ve hükümetin desteğiyle yapılmış olan bu yardımların yanında çiftçilerin ileri vadede tekrar ürün yetiştirebilmeleri için tohumluk ihtiyaçlarının da karşılanması düşünülmüştü. Çünkü bu ihtiyaçları karşılanmadığı sürece, hava şartları ne olursa olsun, ürün yetiştirme imkânı ortadan kalkmış olacaktı. Bu sebeple hükümet bu konuda hassas davranarak çiftçilere tohumluk yardımında bulunmuştur.

c. Tohumluk Yardımı

1928 yılı kuraklığında, tohumluk ihtiyacı olarak Konya'nın 7.5 milyon, Kırşehir'in 1.3 milyon, Aksaray'ın 3.6 milyon, Eskişehir'in 14.75 milyon, Yozgat'ın ise 1 milyon kilo ihtiyacı bulunmaktaydı¹¹³. Bunun için hükümet, tohumlukların bir an evvel dağıtılmasını öngörmüş ama bu iş biraz uzamıştı. Nitekim 10 Ağustos 1928 tarihli Babalık gazetesinde, çiftçinin dört gözle tohumluk beklemekte olduğu ve Ziraat Bankası tarafından dağıtılması beklenen bu tohumlukların bir an evvel dağıtılması gerektiği, çünkü çiftçinin bekleyecek zamanının olmadığı bildirilmektedir¹¹⁴. Bunun üzerine, çok sıkıntıda kalan Ankara, Konya ve Kars ve Bayazıt vilâyetlerine 4.659.000 kilo tohumluk dağıtılmıştı¹¹⁵. Bu tohumluklar vilâyetlere dağıtıldıktan sonra buralardaki sıkıntı biraz olsun azalmış ve hükümet bundan sonraki çalışmalarında aynı yönde uygulamalarına devam etmiştir.

Kuraklıktan etkilenen çiftçilerle ilgili daha sonra çıkarılan kanun hükümlerine göre, mahsulü yüzde kırktan daha az nispette zarar görmüş, fakat elinde tohumluğu kalmamış ve Ziraat Bankasından ve Tarım Kredi Kooperatiflerinden tohum kredisi sağlayamamış ve bu yüzden zirai işletmesini yürütmeyecek durumda bulunan; mahsulü zarara uğramamış olmakla beraber, elinde olmayan herhangi bir sebeple çok kötü durumda, tohumluğunu tedarik ve Ziraat Bankasından veya Tarım Kredi Kooperatiflerinden tohum kredisi almaya imkân bulamayan ve bu sebeple çiftçiliği bırakacak hale düşen çiftçilere, Ziraat Bankası eliyle ödünç ve faizsiz olarak buğday, arpa, mısır, çavdar, yulaf tohumlukları ve gerekli hallerde vekiller heyeti kararıyla diğer tohumlukları

¹¹³ Leon Robinowicz, *age.*, s.372.

¹¹⁴ Muzaffer Hamid, *agm.*, s.1.

¹¹⁵ **TBMM Arşivi**, Dosya nu: 2661, Kayıt nu: 1/1181; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, İçtima IV, C.XXV, Ankara 1935, (Muhacirlere ve muhtaç çiftçilere ödünç tohumluk ve yemeklik dağıtılması hakkında kanun lâyhası ve Ziraat, Maliye ve Bütçe encümenleri mazbataları / 1181), s.1.

dağıtmaya Ziraat Vekâleti etkili kılınmıştır¹¹⁶. Çiftçiyi çeşitli afetler ve bundan sonra yaşanabilecek kuraklıklardan koruma amacıyla ayrıca, fidanlık ve tohum ıslah istasyonları ve büyük silolar kurulmuştu. Bu silolar köylünün buğdayını eleyip temizliyor ve ileriki kıtlık seneleri için de bir garanti teşkil ediyordu¹¹⁷. Bütün bu çalışmalar içerisinde ise, Ziraat bankasının ayrı bir yeri vardır. Çünkü her nerede bir felaket yaşanmışsa, bilhassa tohumluk ihtiyacının karşılanmasında bu kuruluş önemli yardımlar yapmıştır.

Memleketin bir kısım yerlerinde ara sıra baş gösteren kuraklık ile dolu ve su basması gibi afetler karşısında yardımda bulunmak gerekli bir durumdu. Bu ihtiyacı karşılamak üzere buğdayı koruma kanununun hükümlerine göre alınmakta olan buğdaylardan bir milyon liralık kadarının bu uğurda dağıtılması ve bu yardımın daha kolaylıkla yapılabilmesi için Ziraat Bankasına gördürülmesi encümenince kararlaştırılmıştı¹¹⁸. Yine 1933'te Ziraat Vekâleti, Konya ve civarında meydana gelen kuraklık sebebiyle, tohumluklarını bile temin etmekten aciz olan halka tohumluk verilmesi için Ziraat Bankasından yardım talebinde bulunmuştu¹¹⁹. Bununla birlikte, 2056 numaralı kanunla hükümet namına Ziraat Bankasınca satın alınıp, alım merkezlerindeki depolarda bulunan buğdaylardan muhacirlere ve kuraklık gören veya dolu, sel gibi afetlere uğrayan çiftçilere mâl olduğu fiyatla veya aynen tahsil olunmak üzere Vekiller Heyeti kararı ile bir milyon liralık kadarı zincirleme borçlanma yoluyla ve iki yıl vade ile tohumluk ve yemeklik olarak verilecekti. O yılın ürünü çiftçinin borcunu ödemeyece kadar az olursa Vekiller Heyeti kararıyla bu borç geri bırakılabiliyordu¹²⁰. Buna göre 1935 yılında Tarım Bakanlığı, köylüye bir milyon liralık tohumluk dağıtmayı düşünmüştü. Daha önce dağıtılmış olan bir milyon liralık tohumluk bedelini köylü bu sene ödeyememişti. İncelemelere göre, mahsul azlığı köylünün taahhüdünü yerine getirememesine neden olmuştur¹²¹. Bu çalışmalarla çiftçinin sıkıntıları azaltılmış ve yeniden refaha kavuşmaları temin edilebilmiştir.

d. Muhtaç Durumda Bulunan Halka İş Bulma

Kuraklıktan korunmanın bir yolu olarak, halka derhal yakın ve çiftçinin yapabileceği bir iş bulmak gerekiyordu¹²². Bu sebeple en uygun yöntem olarak, muhtaç halkın yol işlerinde çalıştırılması uygun görülmüştü. Bu esnada, Konya Vilayeti bütçesinde 340 bin; Aksaray Vilayetinde 144.800; Kırşehir Vilayetinde 131.900; Yozgat'ta 150 bin; Eskişehir ve Afyon vilayetlerinde ikişer yüz

¹¹⁶ Fethi Aytaç, *agm.*, s.151.

¹¹⁷ **Babalık**, nu: 4541, 6 Kânunuevvel 1934, s.1.

¹¹⁸ **TBMM Arşivi**, Dosya nu: 2661, Kayıt nu: 1/1181.

¹¹⁹ **BCA**; 30.10/81.530.21.

¹²⁰ **TBMM Arşivi**, Dosya nu: 2661, Kayıt nu: 1/1181; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, İçtima IV, C.XXV, Ankara 1935, s.306-307.

¹²¹ **Babalık**, nu: 4713, 5 İkteşrin 1935, s.1.

¹²² Leon Robinowicz, *age.*, s.365.

bin lira ki toplamda 1 milyon 165 bin liralık yol tahsisatı vardı. Bu rakamlar dikkate alındığında adı geçen vilayetlerde derhal altı yedi yüz bin liralık iş açılabilirdi. Yol inşaatı darlık sahalarına hasredileceği gibi, bu gibi işlerde kadın ve çocukların da çalıştırılması düşünülmüştür. Bundan sonra ise darlık bölgesindeki halkın çalıştırılmak üzere derhal yol inşaatına başlaması emredilmişti¹²³. Ayrıca, 1928 yılında baş gösteren kuraklık nedeniyle Aksaray, Ankara, Eskişehir, Konya, Yozgat ve Kırşehir gibi illere yol yapımının kaydırılarak buradaki halka çalışma imkânı ve sahasının temini İçişleri Bakanlığı tarafından uygun görülmüştür¹²⁴. Bu çalışmalarla birlikte;

1- Yol inşaatı tahsisatının bu sene için tamamen bu bölgeye kaydırılması.

2- Oradaki vali ve nahiye müdürlerinin bu işin takipçisi olmaları.

3- Yalnız aile içinden bir kişinin değil varsa ailede sıhhati yerindeki diğer ferlerin ya da uygun olan çocukların da bu işte çalışabilmelerinin temini.

4- Amele yevmiesinin iki üç günde bir verilmesi gibi uygulamaların yapılarak 1928 yılında yaşanmış olan kuraklığın tesiri en aza indirilmeye çalışılmıştır. Bundan sonraki süreçlerde ise bütçeler tespit edilerek bu miktar üzerine işçi teminine gidilmiştir.

1928 yılında yaşanan kuraklık felaketinin etkili olduğu vilayetlerde, muhtaç durumda olanlara iş imkânı açmak ve halkın ihtiyaçlarının teminini sağlamak maksadıyla yapılacak olan yol ve köprüler için Nafia bütçesinden iki yüz elli bin liralık bir ödenek ayrılmıştı¹²⁵. Bölgedeki bir başka iş kaynağı ise Tuz Gölü'ndeki Tuz hafriyat ve nakliyatıydı. Buradan her sene otuz milyon kilo tuz çıkarılmaktaydı. Bunun iki misline çıkarılmasıyla darlık bölgesindeki halka hasredilmesi mümkündü. Yine bu muntıkada Çumra'da su yollarının temizlenmesi işi vardı. Genel bütçedeki tahsisatla beraber sulama idaresi derhal yüz bin liralık bir iş temin edebilirdi. Ayrıca Nafia'nın su işlerinde 200 bin lirası bulunmaktaydı. Bunun toplamı en az iki milyon liralık bir işti ve bu işler tamamen darlık bölgesine yakın yerlerdeydi¹²⁶. Kuraklıktan etkilenen halka para, yiyecek ve tohumluk yardımları onların muzdarip duruma düşmelerine engel olurken, iş bulma açısından yapılan yardım, onların ayrıca kazanç elde etmelerini sağlamıştır. Bu tür yardım faaliyetleri sadece hükümetten beklenmemiş, bazen yerel tedbirlerde de bu tür çalışmalar görülmüştür.

1935 yılında Tokat vilayetinden gönderilen kuraklık raporuna göre, yazlık ekinler tamamen yanmış durumda olduğundan ekinler hayvanlara yedirilmekteydi. Bir hafta içerisinde yağmur yağmazsa diğer ekinlerden de istifade edilemeyecekti. Öyle ki, geçen yıla göre bu sene ekinler % 70 noksan durumdaydı. Eğer bu durum devam ederse yani yağmur yağmazsa % 20 nispetinde

¹²³ Age., s.365.

¹²⁴ BCA; 30.10/184.266.7.

¹²⁵ BCA; 30.18.1.1/29.47.12.

¹²⁶ Leon Robinowicz, age., s.366.

açlık ve % 50 nispetinde de çiftçiler için tohumluk ihtiyacı olacaktı. Bu duruma engel olmak için ise vilayetçe şu tedbirler alınmıştır¹²⁷:

1- Bir kısım köylüler için para karşılığında yollarda işlerinde çalışacaklar ve bu paralarla da ekini olanlardan zahire satın alabileceklerdir.

2- İlaşe zorluğuna düşen bir kısım insanlar da Turhal Şeker Fabrikası'nda çalıştırılmak suretiyle ihtiyaçları karşılanacaktır.

e. Sürülerin Başka Yerlere Nakledilmesi

1928 yılındaki kıtlık esnasında, hali vakti yerinde olan çiftçilerin bir kısmı şehirlere göç etmişti. Diğer kısmının ise nakit parası bulunmasa da, yeterli sayıda koyunu bulunmaktaydı. Bu da kendileri için bir avantaj oluşturmuyordu. Fakat besleyemedikleri korkusuyla bunlar da hayvanlarının bir kısmını çok ucuz fiyata elden çıkarmışlardı¹²⁸. Yapılan incelemeler neticesinde, Aksaray'daki çiftçiler, hayvanlarını mevcut sazlıklardan ve otlaklardan istifade ettirmek suretiyle çok az bir yardımla bu seneyi geçirebileceklerini düşünüyordu. Yozgatlılar ise kendi imkânlarıyla hayvanlarını besleyebileceklerdi. Eskişehir ve Afyon vilayetleri de koyunlarını besleyebileceklerini söylemişlerdi. Çift hayvanlarının yiyeceğine ihtiyaç duyulan yerler ise, Konya, Kırşehir, Eskişehir ve kısmen de Afyon idi. Konya 1.500, Kırşehir 300, Eskişehir 500, Afyon'da 30-40 vagon saman ihtiyaç göstermişti. Bunların toplamı ise 2.449 vagon etmekteydi¹²⁹. Fakat bu ihtiyaçlar belirli bir süre yeteceğinden yeniden bir ihtiyacın husule gelmesi kaçınılmazdı. Bunun için bu sürülerin nakli gündeme gelmişti.

Şükrü Kay'a'nın raporuna göre, bu bölgedeki büyük sürü sahipleri çaresiz kaldıkları takdirde, sürülerini İzmir, Antalya, Burdur, Menteşe, Adana ve İçel muntukalarına göndermeyi düşünmekteydiler. Küçük veya büyük sürüler uzaklara gönderildikleri takdirde mal sahiplerinin tayin edebilecekleri bekçilerin veya köylülerin gözetimi altında gönderilecekti. Bu sürülerin gidecekleri yerlerde yeterli meralar bulunmuş ve gereken kolaylık için tedbir alınmıştı. Bu sıralarda sürü sahipleri beklemedeydiler. Yüksek ayı ve dağlarda hâlâ az çok yiyecek bulunduğu gibi, biçilecek ekinlerin anızları da kullanılabilirkti¹³⁰. Her ihtimale karşı hayvanların başka taraflara nakline mecbur kalındığı takdirde, Manisa'nın 7.000 sığır ve 40.000 koyun, Burdur'un 600 sığır ve 20.000 koyun, Muğla'nın 3.500 sığır ve 17.000 koyun, Aydın'ın 1.500 sığır ve 1.650 koyun, Antalya'nın 60.000 koyun ve sığır, Adana'nın ise 40.000 koyun ve sığır barındırabileceği tespit edilmişti¹³¹.

¹²⁷ BCA; 30.10/ 184.266.13.

¹²⁸ Leon Robinowicz, *age.*, s.360.

¹²⁹ *Age.*, s.370.

¹³⁰ *Age.*, s.369.

¹³¹ *Age.*, s.371.

f. Borçların Ertelemesi

Hükümet, kuraklık sebebiyle zor durumda kalan çiftçileri bu durumdan kurtarmak amacıyla bir başka yol olarak, çiftçilerin Ziraat Bankasına olan borçlarının ertelenmesini uygun görmüştü. 1927 senesi sonlarında, Ankara, Çorum, Yozgat ve Kırşehir illerinde yapılan incelemelere göre, buradaki ürünlerin tamamen mahv olduğu görülmüştü. Bu sebeple Ziraat Bankasıyla görüşülmüş ve onun bu hususta alabileceği tedbir ve göstereceği kolaylıklar şöyle sıralanmıştır¹³²:

1- Borçlarının süresi gelmiş bulunan çiftçilerin borçlarının ertelenmesi.

2- Ziraat Bankası tarafından bu sene verilecek olan borçların bu bölgede ve kuraklığa maruz kalmış kişilere daha fazla miktarda verilmesi.

3- Banka tarafından borçların ertelenmesi ve yeniden verilecek paraların artırılması gibi tedbirler alınırken aynı zamanda bu gibi kolaylıkları su-i istimâl etmek isteyenlere karşı çok dikkatli davranılması.

4- Ekim zamanı gelmeden evvel çiftçilere gerekli yardımın yapılarak, yardımların işe yarar olmasının temini.

Çiftçinin borçlarının ertelenmesine yönelik kararlar alınırken, bazen karışıklıklar ve farklı uygulamalarla karşılaşmıştır. 1928 yılındaki kuraklık yüzünden mahsulleri zarara uğramış olan çiftçiler, Ziraat Bankasından almış oldukları borçlarını ödeyememişlerdi. Bu sebeple banka da bunları haciz yoluyla almak istemiş, bunun üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla bu borçların faizlerini ödemek şartıyla gelecek seneye ertelenmesi istenmişti¹³³. Bunun ardından, bundan sonraki süreçte yaşanan kuraklıklarda aynı uygulamaya devam edilerek, müracaatta bulunanların borçları ertelenmiştir.

1931 yılında, Konya'da kuraklığın etkisi sürmüştü olduğundan, buradaki Bakıoğlu Tolu Çiftliği sahipleri borçlarını ödeyemeyecekleri ve tohumluklarının kalmayacağını bildirek Ziraat Bankası'na olan borçlarının ertelenmesini istemişler ve bu istekleri Ocak 1931 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilmişti¹³⁴. Hakikaten de, gerek kuraklıktan, gerekse dünya krizinden etkilenerek, üretilen malın değerinin kaybolması, Ziraat Bankasına borçlu olan çiftçileri zor duruma sokmuştu. Çok bahsedilen köylü kalkınması için, Ziraat Bankasının borçlu köylüleri korumak için bir ödeme sistemine ihtiyaç vardı. Hiç kimse bu fikre itiraz etmediği halde, borçların ertelenmesine ait olan bu tasarı, yıllarca inceleme konusu olmuş, ağır bir tempo ile gerçek bir hale gelmiştir. En sonunda, 1935 yılında buna ait kanun çıkarılarak, yürürlüğe girmiştir¹³⁵. Kanun hükümlerinin yürürlüğe girdiği sırada, taksitlere bağlanarak borç ödeyecek olan köylülerin sayısı, 164.766 kişiden ibaretti. Bunların borçlarının tutarı

¹³² BCA; 30.10/ 12.72.36.

¹³³ BCA; 30.18.1.2/ 1.6.8.

¹³⁴ BCA; 30.18.1.2/ 17.3.8.

¹³⁵ H. Avni Şanda, *age.*, s.53.

ise, 21.534.300 lira idi¹³⁶. Kanunun yürürlüğe girmesiyle çeşitli bölgelerde bu yönde talepler artmış ve birçok kişinin borcu ertelenmiştir.

Edirne'nin merkez kazasına bağlı köylerde 1937 yılında meydana gelen kuraklık yüzünden mahsulleri hasar görmüştü. Bunun üzerine, 1938 yılında ziraat borçları taksitlerinin ertelenmesi kararı alınmıştı¹³⁷. Yine 1938 yılında Trabzon'da yaşanan kuraklık sebebiyle, Ziraat Bankası Trabzon şubesine bağlı Tarım Kredi Kooperatifinin bankaya olan 471.727 lira borcunu % 7 faizle 10 sene ertelenmişti¹³⁸. Çiftçilerin bankaya olan borçlarının ertelenmesi, onların rahat bir şekilde ekim-dikim faaliyetlerini yapmaları ve üretimini artırmalarını amaçlamıştır. Ancak, bu sırada uygulanmakta olan kuru tarım faaliyetlerinin çiftçiyi sık sık zor duruma düşürmesi kaçınılmazdı. Bu amaçla borçların ertelenmesinin yanında asıl sorun olan kuru tarımın terk edilerek sulu tarıma geçilmesi ve bu sayede, kuraklıktan en asgari düzeyde etkilenilmesi hükümetin en çok önem verdiği hususlardan birisi olmuştur.

g. Sulu Ziraata Geçilmesi

Genel itibarıyla, kuraklığın etkilerini azaltmak için insanların hatırına üç önlem gelmişti.¹³⁹

- 1- Sun'î yağmur yağdırmak.
- 2- Dry farming denilen kuru ziraat usulünü tatbik etmek.
- 3- Yerüstü ve yer altı sularıyla tarlaları sulamak.

1928 yılında görülen kuraklık üzerine bu yöntemlerden üçüncüsünün hayata geçirilmesi açısından hükümet çalışmalar başlatmıştı. Nitekim Tarım Bakanlığı, köylerdeki küçük yerüstü ve yer altı sularından küçük çiftçileri faydalandırmak, ekinleri kuraklıktan kurtarmak için Amerika'dan uzman bir su heyeti getirmişti¹⁴⁰. İktisat Vekili Mustafa Rahmi Bey de, vekâletin bütçesinin görüşülmesi esnasında kuraklığın tesirini azaltmak ve aynı sorunlarla karşı karşıya gelmemek için, Amerika'ya uzmanlar gönderdiklerini ve kuru ziraat hakkında bilgi sahibi olmasını beklediklerini söylemişti. Yine aynı konuşmasında sulama işlerine büyük önem verilmesi gerektiğine de işaret etmişti. Bununla birlikte ziraatin çeşitlendirilerek çeşitli fidanlar ekilmesi, bağcılık ve dutçuluk yapılması gibi önlemleri de dile getirmişti¹⁴¹. Kıtıktan sonraki çalışmalarda ise, Orta Anadolu'da hububatın gelişmesi için gerekli suyun yeterli miktarda olduğu ve nadas usulü ile sağlanacak gübrelemenin sun'î surette uygulandığı takdirde, iki senede bir alınacak mahsulün her sene alınmasının müm-

¹³⁶ **Age.**, s.53.

¹³⁷ **BCA**; 30.18.1.2/ 85.102.11.

¹³⁸ **BCA**; 30.18.1.2/ 88.76.1.

¹³⁹ Zihni Derin, **agm.**, s.94.

¹⁴⁰ **Agm.**, s.94.

¹⁴¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İcra: I, C.III, Ankara (tarihsiz), s.247.

kün olduğu anlaşılmıştı¹⁴². Zaten bazı yerlerde sulu tarım işlemi yapılmakta olduğundan, bunun olumlu neticeleri görülmüştü.

1928 kuraklığının neticesini önceden gören bazı ihtiyatlı çiftçiler, su kuyularından istifade etmişlerdi. Hatta Konya merkez kazasına bağlı Tömek Köyünde bir çiftçi, tarlasındaki kuyuya beşyüz lira kadar masrafla eski bir otomobil motoruyla tulumbadan oluşan bir terkiple mahsulünü kısmen kurtarmaya muvaffak olmuştu¹⁴³. Yine kıtlık sahalarından biri olan Zıvarık (Altnekin) nahiyesinde bir köyde bir çiftçi, hayvan dolabıyla su çıkararak kıraç arazinin ortasında yemyeşil bir saha oluşturmuştu. Yine kuraklık sahasında Tüz Köyünün yanında Umranlı Köyünde bir ağaçlık saha meydana getirilmişti¹⁴⁴. Göz önünde olan bu örnekler ve kuraklığın verdiği zararlar hesaba katılarak, 1929 yılı Konya sulama idaresi bütçesi görüşülürken, son birkaç yıldır yaşanan kuraklığın, sulama işinin önemini bir kat daha artırdığını, bu yüzden ziraatin sulanabilir hale getirilmesi için bu tahsisatın daha da genişletilmesi gerektiği bildirilmişti¹⁴⁵. 1929 senesi bütçesi görüşülürken Maliye Bakanı Şükrü Saraçoğlu, kuraklığın önlenmesi noktasında su işine önem vereceklerini ifade eden konuşmasında şöyle diyordu:

*“Geniş ve feyizli topraklarımızın inkişafı ve millî servet ve sayımızın tabiatın kuraklık gibi tesadüfi zararlarından kurtarılması için, bu seneden itibaren programımıza koyduğumuz su işleri için bir buçuk milyon ve diğer bazı faydalı işler için de 300.000 lira kadar bir para ilâveten nafia bütçesine tahsis olunmuştur.”*¹⁴⁶. Yine Recep Peker, 29 Mayıs 1929’daki Meclis konuşmasında kuraklığın etkilerinden kurtulmak ve başka diğer sebeplerle su problemine yönelik olan politikalarını izah ederken şu ifadeleri kullanmıştı:

*“Memleketimizin sulanması yalnız sulama ihtiyacı, susuz, kurak yerlere su akıtmak değildir. Bu ihtiyaç su bulunmayan birçok yerlerde suyu temin etmek ve birçok yerlerde de zamansız zararlı surette akan suların zararından o bölgeyi kurutmaktır.”*¹⁴⁷. Gerçekten Türkiye Büyük Millet Meclisi sağlık gibi, ziraatın da hayat sembolü olan su meselesini tatbik sahasına koymak ve su politikasını tahakkuk ettirmek gibi, yüksek bir gayenin temini için ilk hamlede 31 milyon lira gibi büyük bir tahsisatı kabul etmişti¹⁴⁸. Bunun ardından bu bölgelerdeki, özellikle de kuraklığın en çok yaşandığı İç Anadolu’dan işe başlanmıştı.

Kurak mevsimlerde duyulan su kıtlığının önü alınmak üzere Kızılırmak ve Sakarya’dan veya Çubuk Barajı’ndan su getirilmesi de düşünülmüş; yapılan

¹⁴² Halid Evliyâ, “Orta Anadolu Topraklarında " Su " ve Ziraat Sisteminde " Nadas - Gübre " Problemi”, *Ziraat Dergisi*, Temmuz 1948, S.90, s.13.

¹⁴³ Leon Robinowicz, *age.*, 356.

¹⁴⁴ *Age.*, s.357.

¹⁴⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İçtima: II, C.XI, Ankara (tarihsiz), (Konya Ovası Sulama İdaresinin 1929 senesi bütçesi hakkında 1/440 numaralı kanun layihası ve bütçe encümeni mazbatası), s.1.

¹⁴⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: III, İçtima: II, C.XII, Ankara (tarihsiz), s.16.

¹⁴⁷ *Age.*, s.140.

¹⁴⁸ “Cumhuriyet Devrinde Su Siyaseti ve Köy Davası” **Köye Doğru**, 1 Mayıs 1941, S.21, s. 9.

tetiklerden Kızılırmak ve Sakarya'dan su getirilmesi pek külfetli ve masraflı olacağı anlaşılacak barajın yapılması halinde şehir suyunun da buradan temini daha iktisadî ve emin olacağı neticesine varılmış ve bu nedenle de burada Çubuk Barajı'nın inşası başlamıştı¹⁴⁹. Bu sırada sulama işinin bazı yerlerde düzensiz yürütmesi, çeşitli eleştirilere sebep olmuştur.

31 Mayıs 1934 tarihinde Konya Ovası Sulama İdaresi'nin bütçesi görüşülürken Konya Milletvekili Şaban Sırrı Bey, buradaki sulama işlerinin intizamsızlığından dert yananak: *"Birkaç seneden beri Beyşehir Gölü'nden su alınamamaktadır. Konya kuraklıktan muzdariptir, halk hemen hemen dağılacak bir vaziyettedir. Sulama tesisi, tamamıyla metruk ve muattal bir haldedir. Memleketin yirmi milyon altın frank sarfıyla vücuda getirdiği bu tesisi, günden güne harap olmaktadır. Bu hal devam ederse iki, üç sene sonra Konya Ovası iskası için, memleketin bu suretle temin ettiği bu eserden hiç bir şey kalmayacağını"*¹⁵⁰, ifade etmek suretiyle, buradaki su işlerinin düzene sokulmasını istemiştir. Bunun üzerine burada, tarım arazilerinin sulanması için bir girişim başlatılmıştı. Bunlardan birisi de Sarı su adıyla anılan dereydi. Bu suyun göle verilmesiyle zaten kuraklıktan seviyesi düşmüş olan gölün yakaşık olarak 15 santim daha seviyesinin yükselmesi bekleniyordu. Bu yükseliş sayesinde ise, çevresindeki bütün alanlara su verilebilecekti. Bununla birlikte buradan kurutulacak bataklık sahasından da 50 bin dönümlük çok verimli bir arazi elde edilmiş olacaktı¹⁵¹. Yine 13 Haziran 1935 tarihli Ekekon gazetesi haberine göre, gün geçtikçe Konya'nın tarım vaziyeti kötüleşmekteydi. Yaklaşık iki aydır yağmur yağmadığı gibi, ekinleri öldüren bir de rüzgâr meydana gelmekteydi. Ovada ve kıraçlarda ilkbaharlıklardan hiç hayır kalmamıştı. Yalnız ovanın kışlık ekinleri ancak tohum ve yiyeceklerini verebilecek durumdaydı. Akşehir, Ilgın, Kadınhanı tarafları da oldukça zarar görmüştü. Bunun çaresi olarak ise su gösteriliyor ve şöyle deniliyordu:

*"Derecesi yüksek olan çiftçi ve köylü, zararlarını kapatacak yegâne çare sudur. Konya çok geniş bir su konumu istiyor. Bunu gelip geçen yıllar bütün açıklığı ile göstermiştir. Su işleri temin edilmedikçe Konya'nın tarım vaziyeti ve buna bağlı ekonomi işleri de kolay kolay düzelemez. Halkın emeği birkaç milyonluk ekim boşa gitmiştir. İşte bu yıl önümüze bir örnektir."*¹⁵². İç Anadolu Bölgesi'ndeki bütün bu örneklerin ardından, bölgede hummalı bir sulama faaliyeti başlamış ve bazı akarsuların verdiği zararlar engellenirken, bazısından da baraj yapılması suretiyle faydalanılabiliştir. Bunu neticesinde 1928 yılı kuraklığı kadar dikkate değer bir kuraklık yaşanmamıştır.

¹⁴⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, İçtima III, C.XXIII, Ankara 1934, (Çubuk barajı inşaatının ikmal ve Ankara şehri suyunun bu barajdan temini hakkında 1944 numaralı kanun lâiyhası ve Nafia ve Bütçe encümenleri mazbataları), s.2.

¹⁵⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, İçtima III, C.XXII, Ankara 1934, s.517.

¹⁵¹ Ziya Çalık, "Konya'nın Kuraklık Savaşı'na Doğru İlk Adım", **Ekekon**, nu: 216, 3 Birinci Kânun 1935, s.1.

¹⁵² **Ekekon**, nu: 73, 13 Haziran 1935, s.1.

SONUÇ

Cumhuriyet döneminde yaşanan kuraklıkların en önemlisi ve başlangıcı sayılabilecek olan kuraklık 1928'de yaşanmıştır. Bundan evvel savaş nedeniyle kıtlıklar görülmüş ancak, 1928 yılı kuraklığı gibi geniş bir coğrafyayı etkisi altına alamamıştır. Bu kuraklık, büyük bir çoğunluğu çiftçi olan iç Anadolu Bölgesi'nde etkisini göstermiş ve buradaki halkın çoğunu muhtaç duruma düşürmüştür. Sebepleri sıralanmış olan kuraklığın etki alanını tespit etmek amacıyla buraya giden Şükrü Kaya, Aksaray, Konya, Kırşehir, Eskişehir ve Yozgat gibi illerde etkili olduğunu müşahade etmişti. Buradaki izlenimlerini bir rapor haline getiren Şükrü Kaya, bir takım önlemlerin alınması gerektiğini ve bu önlemler alınmazsa halkın daha vahim bir duruma düşmesinin kaçınılmaz olduğunu bildirmişti.

Hakikaten halkın pek çoğu, açlıktan ve yiyeceksizlikten yabancı otlar yemeye başlamış ve bazı bölgelerde dahi ölümlere rastlanmıştır. Bunun üzerine hükümet, başta para ve yiyecek yardımı olmak üzere, tohumluk yardımı, sürülerin başka yerlere nakli ve sulu ziraate geçilmesi yönünde önlemler alarak bu kuraklığın etkisini en aza indirmeye çalışmıştır. Ancak kuraklığa hazırlıksız yakalanmış olan halk, her ne kadar kendi canını kurtarmış olsa da hayvanlarının çoğu bundan etkilenmiş ve ölmüştü. Bu sebeple çiftçi olan bu halk uzun süre kendisine gelememiştir.

KAYNAKÇA

A. Arşivler

a. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

-Muamelat Genel Müdürlüğü Katalogu

(30.10/ 184.266.1; 30.10/ 184.266.4; 30.10/ 120.858.2; 30.10/ 120.858.4; 30.10/ 120.858.6; 30.10/ 121.860.3; 30.10/184.269.2; 30.10/ 81.530.21; 30.10/ 184.266.15; 30.10/184.266.19; 30.10/ 184.266.11; 30.10/ 120.858.10; 30.10/ 184.266.12; 30.10/ 210.432.5; 30.10/120.858.3; 30.10/ 184.266.7; 30.10/ 184.266.13; 30.10/ 12.72.36;)

-Bakanlar Kurulu Kararları Katalogu.(1920-1928)

(30.18.1.1/29.44.2; 30.18.1.1/ 29.47.12)

-Bakanlar Kurulu Kararları Katalogu.(1928 ve Sonrası)

(30.18.1.2/85.108.15; 30.18.1.2/1.6.8; 30.18.1.2/17.3.8; 30.18.1.2/85.102.11; 30.18.1.2/88.76.1;)

-Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Kataloğu

(30.01/1.4.7.)

-Diyanet İşleri Reisliği Kataloğu

(51.0.0./ 7.64.84.)

b. Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

-Kayıt Nu:1/1181, Dosya Nu: 2661.

c. Türkiye Kızılay Demeği Arşivi

-Kutu nu: 1393, Belge nu: 133; Kutu nu: 159, Belge Nu: 273; Kutu nu: 1373, Belge Nu: 8; Kutu nu: 71, Belge Nu: 107; Kutu nu: 179, Belge Nu: 52.

B. Resmi Yayınlar

a. TBMM Zabıt Ceridesi

-Devre: III, İctima: I, C.III, Ankara (tarihsiz)

-Devre: III, İctima: I, C.IV, Ankara (tarihsiz)

-Devre: III, İctima: II, C.V, Ankara (tarihsiz)

-Devre: III, İctima: II, C.XI, Ankara (tarihsiz)

-Devre: III, İctima: II, C.XII, Ankara (tarihsiz)

-Devre: III, İctima: III, C.XIII, Ankara (tarihsiz)

-Devre: III, İctima: III, C.XIX, Ankara (tarihsiz)

-Devre: III, İctima: III, C.XX, Ankara (tarihsiz)

-Devre: IV, Fevkalâde İctima, C.II, Ankara 1931.

-Devre: IV, Fevkalâde İctima, C.III, Ankara 1931.

-Devre: IV, İctima II, C.XIII, Ankara 1933.

-Devre: IV, İctima III, C.XXII, Ankara 1934.

-Devre: IV, İctima III, C.XXIII, Ankara 1934.

-Devre: IV, İctima IV, C.XXV, Ankara 1935

C. Süreli Yayınlar

a. Gazeteler

-Babalık, nu: 2742, 8 Mart 1928, s.1; nu: 4541, 6 Kânunuevvel 1934, s.1; nu: 4713, 5 İllkteşrin 1935, s.1;

-Ekekon, nu: 216, 3 Birinci Kânun 1935; nu: 73, 13 Haziran 1935, s.1.

D. Telif Ve Tetkik Eserler

a. Kitaplar

-Leon Robinowicz, Nüfus Meselesi, (Çeviren: Alaettin Cemil), İktisat Matbaası, Ankara 1930.

b. Makaleler

- (İmzasız), "Aksaray Folklorunda Yapraklar Aksaraylı Bir Halk Şairinin Dilinden 1290 Kıtlığı", Hasandağı, Ağustos 1952, Yıl:2, s.12.
- (İmzasız), "Cumhuriyet Devrinde Su Siyaseti ve Köy Davası", Köye Doğru, 1 Mayıs 1941, s.21.
- (İmzasız), "Orta Anadolu Köylüsü", Köye Doğru, 1 Mart 1941, s. 17.
- Berkmen, Nejat, "Orta Anadolu'da Kuraklık", Türkiye Cumhuriyeti Tarım Bakanlığı Dergisi, Ocak 1948, Yıl: 2, s.4.
- Çalık, Ziya, "Konya'nın Kuraklık Savaşı'na Doğru İlk Adım", Ekekon, nu: 216, 3 Birinci Kânun 1935.
- Çölaşan, Umran Emin, "Kuraklık ve Memleketimiz", İktisadi Yürüyüş, 6 Temmuz 1945, Yıl:6, C.6, s.133.
- Derin, Zihni, "Küçük Çiftçilerimizin Zirai Dertleri; Tarım Bakanlığının Küçük Su İşlerine Ait Hayırlı Bir Teşebbüsü ve Bu İşte Muvaffak Olma Şartları", Ziraat ve Ticaret Gazetesi, Nisan 1952, s.146.
- Er, Celal, "Kuraklık", Karınca, Mart 1989, Yıl: 55, s. 627.
- Evliyar, Halid, "Orta Anadolu Topraklarında " Su " ve Ziraat Sisteminde " Nadas - Gübre " Problemi", Ziraat Dergisi, Temmuz 1948, s.90.
- Fethi Aytaç, "Çeşitli Afetler Tesiri ile -Münferiden- Muhtaç Duruma Düşen Vatandaşlara Nasıl Yardım Edilebilir?", İdare Dergisi, Mart, Nisan, Mayıs, Haziran 1960, Yıl: 31, s.263-264.
- Kuneralp, Sinan, "Orta Anadolu'da Kıtık (1873-1875)", Tarih ve Toplum, Nisan 1990, s. 76.
- Muzaffer Hamid, "Çiftçilere Tohumluk", Babalık, nu: 2742, 8 Mart 1928, s.1.
- Numan, Ali, "İklim ve Beşeriyet", Halkevi, 30 Ekim 1932, s. 3.
- Öztelli, Cahit, "Halk Şiirinde Tarihi Kıtıklar ve Kuraklıklar", Hayat Tarih Mecmuası (Tarih ve Edebiyat Mecmuası), Temmuz 1974, Yıl:10, C.2, s.7.
- Raşit, Şevket, "Kuraklık ve Kıtık", Dönüm, Haziran 1935, s.36.
- Şanda, H. Avni, "Tarih Boyunca Anadolu'da Kuraklıklar", İstanbul Ticaret Odası Mecmuası, Ekim 1970 - Aralık.1970, s. 11-12.
- Uluocak, Nihat, "Kuraklık ve Kurak Bölgelerin Özellikleri", İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri B, Yıl: 1974, s. 2.